

**JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
KATEDRA PEDAGOGIKY A PSYCHOLOGIE
-
UČITELSTVÍ PRO MATEŘSKÉ ŠKOLY**

**AGRESIVITA U DĚTÍ PŘEDŠKOLNÍHO
VĚKU**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**AUTOR: MARKÉTA HOLEČKOVÁ
VEDOUcí PRÁCE: doc. PhDr. Miroslav Somr, DrSc.**

**DATUM ODEVZDÁNÍ: 30. března 2010
AKADEMICKÝ ROK: 2009/2010**

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že bakalářskou práci na téma
AGRESIVITA U DĚTÍ PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU
jsem vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě Pedagogickou fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou Univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

ČESKÉ BUDĚJOVICE 2010

podpis studenta

**Děkuji vedoucímu bakalářské práce doc. PhDr. Miroslav Somr, DrSc.
za pomoc při vedení bakalářské práce a jeho cenné rady.**

ANOTACE

Vycházím ze základních teoretických poznatků současné literatury a snažím se objasnit všechny její příčiny a pochopit rozsáhlou oblast této problematiky. Zabývám se problematikou agresivního chování dětí, jeho příčinami, prevencí a možnými cestami, které vedou k nápravě. V té praktické části mne zajímalo, jak agresivitu chápou a vnímají osoby, které přicházejí s předškolním dítětem nejčastěji do styku a využití příběhů a her k prevenci sociálně patologických jevů v mateřské škole.

ABSTRACT

I proceed from the basic theoretical knowledge of current literature and I try to explain all its causes and to understand the wide range of issues. Zabývám the problematic of aggressive behavior in children, its causes, prevention and possible paths that lead to remedy. The practical part of me was interested in how the Israelis understand and perceive persons come with pre-school child most frequently in contact and use stories and games to the prevention of socio-pathological phenomena in nursery school.

OBSAH:

2. TEORETICKÁ ČÁST	8
2. 1 CO JE AGRESIVITA	8
2.1.1 Terminologie agresivity a agrese	8
2.1.2 Vývoj agresivity	9
2.1.3 Proč se zabývat agresivním chováním u předškolních dětí	11
3. SOCIALIZACE DĚTÍ V PŘEDŠKOLNÍM VĚKU	13
3.1 Normy chování.....	13
3.2 Rozvoj sociálních dovedností	14
3.3 Význam rodiny pro psychický vývoj předškolního dítěte	15
3.4 Vrstevnické vztahy a role.....	16
3.5 Komunikace v předškolním věku	18
4. AGRESIVITA JAKO SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝ JEV	19
4.1 Projevy agresivního chování.....	19
4.2 Druhy agrese	20
4.3 Stupně agresivity.....	21
5. PŘÍČINY NEKÁZNĚ.....	22
5.1 Vnitřní (osobnostní) faktory.....	22
5.2 Sociální faktory	23
6. PREVENCE A NÁPRAVA.....	30
6.1 Rodina	30
6.2 Školní prostředí	31
6.3 Spolupráce rodina a škola	32
6.5 Poradenská pomoc	34
7. PRAKTICKÁ ČÁST.....	36
7.1. Cíle praktické části.....	36
7. 2. Výsledky výzkumu – dotazník pro učitelky MŠ.....	36
7. 2. 1. První otázky se týkaly názoru učitelek, jaké chování považují za agresivní.	37
7. 2. 2. Další otázka se týkala názoru, jaké další projevy byste sám/sama označil/a za agresivní a nenašel/nenašla jste je v předchozích variantách?.....	43
7. 2. 3. Informujete rodiče o výskytu nevhodného chování u jejich dětí?	43
7. 2. 4. Setkala jste se za poslední 3 měsíce s některým z uvedených projevů chování u příslušného dítěte?.....	44
7. 2. 5. Objevuje se více projevů agresivního chování u DĚVČAT?.....	45
7. 2. 6. Objevuje se více projevů agresivního chování u CHLAPCŮ?	45
7. 3. Pozorování při příběhu	46
7.3.1. Příběh jako nástroj prevence sociálně patologických jevů	46
7.3.2. Vyhodnocení reakcí dětí z pozorování a videozáznamu:.....	50
7.4 Závěr šetření.....	52
8. ZÁVĚR	54
9. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	55
10. PŘÍLOHY K PRAKTICKÉ ČÁSTI.....	58

1. ÚVOD

Nelze jen tak přehlédnout, že dnes dochází ke stupňování agresivity dětí. Je to zřejmé z jejich chování. Mohli by to potvrdit mnozí rodiče, učitelé nebo cizí lidé na ulici. Stačí se jen podívat na zprávy týkající se prohřešků žáků či studentů, které neustále nabírají na intenzitě. Lze se ptát: „Kde se to v dětech bere?“ Není snadnější odpověď než ta, že prostě jen dělají to, co vidí kolem sebe. Nelze tedy pojednávat jen o agresivitě u dětí, ale je třeba též poukázat na nutnost vyrovnat se s vlastními nevhodnými reakcemi.

Agresivita je součástí naší lidské přirozenosti. Ve vývoji dítěte hraje agresivita i láska velice důležitou úlohu. Určitá vnitřní prudkost může dodat dítěti energii a motivaci, která je nutná k překonávání různých překážek. Samozřejmě pokud zůstane v mezích, které je dítě schopno podporovat. Hlavním úkolem výchovy je agresivitu usměrnit tak, aby její energie docílila pozitivních cílů nejen pro sebe, ale i pro ostatní.

Výchova vzteklého a agresivního dítěte je náročná a zatěžující, proto bychom se měli vždy snažit porozumět citovým příčinám a problémům našich dětí. I když se nám mohou zdát někdy jejich starosti malé, raději je nepodceňujeme a pokusme se své děti vyslechnout a pochopit. Touto jednoduchou radou se můžete vyvarovat pozdějších problémů, které by už mohly mít zcela jiný rozměr.

Určitý sklon k agresivitě má každý člověk, je to jeho vrozená vlastnost. Jiné psychologické směry toto odmítají a považují agresivitu za prvek chování, který člověk získává během svého života.

Ve své práci se proto zabývám problematikou agresivního chování dětí, jeho příčinami a prevencí, která vede k nápravě. Oblast agresivity je nesmírně široká a obsáhlá, proto je velmi obtížné objasnit všechny její příčiny a pochopit rozsáhlou oblast této problematiky. V té praktické části mne zajímalo, jak agresivitu chápou a vnímají osoby, které přicházejí s předškolním dítětem nejčastěji do styku. Tedy nejvíce učitelky v mateřských školách. Z jejich hlediska je totiž klíčové, aby dokázali agresivitu u svých dětí a svěřenců identifikovat a účinně s ní pracovat a nepovažovali ji za jakousi normu, která k danému vývojovému období patří. V další části jsem se zaměřili na děti v kolektivu v předškolním klubu a jejich reakce, spolupráce při příběhu a hrách pro usměrnění agresivity.

2. TEORETICKÁ ČÁST

2.1 CO JE AGRESIVITA

2.1.1 Terminologie agresivity a agrese

Jestliže se chceme zabývat problematikou agresivity, je nutné v první řadě odlišit od sebe pojem agresivita a pojem agrese. Existuje mnoho různých projevů agresivního chování u člověka a díky tomu i mnoho různých definic pojmů agrese či agresivita.

Agrese jako pojem

„Z latinského *agressio* = výpad, útok – vůči věci, či osobě. Jednání, jímž se projevuje úsilí vůči některému objektu nebo nepřátelství a útočnost s výrazným záměrem ublížit“. (6:29)

Z výše uvedeného textu tedy vyplývá, že agrese se vztahuje k chování, jehož cílem je poškodit jinou osobu formou, která je v rozporu s normou chování v určité situaci. V běžné řeči je agrese synonymem pro násilí a brutalitu. Agrese zahrnuje velké množství projevů, proto je těžké vytvořit její přesnou definici. Většinou lidskou agresi chápeme jako chování, jehož cílem je ublížit jinému člověku. Důraz je kladen na záměrnost tohoto jednání.

Agresivita jako pojem

„Agresivita (lat. *Aggressivus* = útočný) – vlastnost, postoj nebo vnitřní pohotovost k agresi. V širším smyslu se takto označuje schopnost organismu mobilizovat síly k zápasu o dosažení nějakého cíle a schopnost vzdorovat těžkostem. Někdy se tím míní i celkové úsilí organismu dosáhnout uspokojení vlastních potřeb, zejména výživových a pohlavních“. (6: 29)

Agresivita tedy představuje sklony člověka dopouštět se agrese, sklony k útočnému nebo nepřátelskému jednání vůči ostatním nebo sobě samému.

Pojmy související s agresí

Hněv - emocionální stav doprovázející agresi, není však její podmínkou. Většinou jde o formu agresivity k osobám, ke kterým jinak chováme sympatie. Hněv je specifická lidská emoce, kterou obvykle reagujeme, pokud nás nebo naše blízké někdo jakkoli ohrozí, či se snaží omezovat naše možnosti, a způsobit tak osobní újmu jakéhokoli druhu. Hněvem označujeme nejenom aktuální emoční stav, ale i negativní postoj k určité zkušenosti.

Násilí - rozumíme takové chování, které působí nebo má vysokou pravděpodobnost způsobit strádání, újmu, bolest, poškození fyzické nebo psychické nebo smrt. Může být vedeno proti sobě samému, proti jednotlivci či skupině osob.

Frustrace - vede k zátěži, její stupňování a dlouhodobé trvání může mít za následek až celkové zhroucení jedince. Agrese je jednou z nejtýpějších reakcí na frustraci. Bývá vedena proti překážce, která uspokojení potřeby brání, nebo se obrací vůči náhradním objektům (přemístění agrese). V takovém případě je agrese obranným mechanismem, jímž se řeší problém útokem na překážku, eventuelně na zdroj ohrožení.

Asertivita - je sebeprosazování, které je provedeno slušným, ohleduplným způsobem. Při tomto druhu chování jde jedinci o to, aby ostatní v jeho okolí připustili, že má právo rozhodnout se, jakým způsobem bude jednat.

2.1.2 Vývoj agresivity

„Dítě, stejně jako rostlina, zahrnuje sice již v semeni základní možnosti rozvoje, avšak to, co z něj vzejde, závisí v každé etapě vývoje na vhodných podmínkách růstu.“ (N. Pesechian)

- **Rané dětství**

Když se dítě narodí, projevuje svá přání a potřeby křikem, což je jeho agresivní projev, který mu umožňuje přežít. U dítěte, jemuž rodiče nejsou plně k dispozici v prvních měsících se po narození rozvine násilnický rejstřík. Jestliže je dítě svými rodiči odmítáno, hromadí se v něm frustrace a časem pak přestane svým rodičům důvěřovat, protože se naučilo, že mu neposkytnou podporu, když si ji žádá. Nedostatek náklonnosti a lásky v kojeneckém věku způsobuje psychické, fyzické a sociální poškození, v těžkých případech může dokonce vést k tomu, že dítě později není schopno se prosazovat ani ohlašovat své oprávněné nároky. Může také dojít k nahromadění agrese, která se pak při jakékoli příležitosti uvolní. Způsob výživy a

přijímání potravy, násilná výchova k čistotě, nerespektování dětské sexuality v raném dětství jsou dalšími možnými zdroji nesprávného vývoje dítěte a příčinami pozdějších poruch sociálního chování. Jestliže naopak rodiče reagují na volání dítěte, nijak ho tím nerozmazlují, jen v něm vzbuzují důvěru v lásku jeho rodičů. Je nesmírně důležité dítě podpořit v objevování sebe a získávání důvěry v ostatní lidi, čímž se může předejít projevům agresivity. Komunikace gesty a láskyplným hlasem směrem k dítěti umožňuje zvládat jeho vnitřní agresivitu a divoké impulzy.

Mezi šestým a dvanáctým měsícem věku jsou kojenci s to vyjadřovat hněv, ve věku jednoho roku provokují akce, které vedou u starších jedinců ke konfliktu, hněvu nebo odvetě. Když se dítě začne pohybovat, rozšiřuje svůj okruh zkoumání a začne samo přestupovat zákazy rodičů, kteří mu stále častěji brání v objevování tím, že omezují jeho aktivní prostor. Dítě se pak zákonitě vzteká, nechce být omezováno a staví se do opozice vůči svým vychovatelům. Chce se prosazovat, identifikovat, začíná s rodiči bojovat a rodiče jsou stále více zmateni jeho agresivitou.

Důležité je, jak se rodiče k násilnickému chování svého dítěte postaví. (1: 37) uvádí dva způsoby, kterými mohou rodiče podpořit agresivní chování svého dítěte:

1. Mohou se snažit potlačit ho výpraskem, protože i oni sami byli v dětství často bití.
2. Chtějí se vyvarovat agresivní konfrontace, aby mu zajistili šťastné dětství, protože je vedou vzpomínky na jejich vlastní dětství plné odříkání.

Tyto dva způsoby reakce však pouze prohlubují a podporují agresivitu v dítěti. Dítěti by se mělo povolit vztek vyjádřit a zpracovat ho vhodným způsobem. Rodiče by si také měli uvědomit, že malé děti ještě nedokáží své emoce ovládat a ty je pak mohou zcela pohltnout.

Dítě by se mělo naučit vyjádřit své požadavky a přání jazykem místo toho, aby se projevovalo zlostí, mělo by být povzbuzováno, aby upřednostňovalo mluvení před fyzickým způsobem vyjadřování. Některé výzkumy dokazují, že děti, které dříve mluví jsou mnohem méně agresivní než ty, které se opožďují v řeči. V postatě jde o to, aby se děti projevovaly více slovně než akčně.

- ***Předškolní věk***

V průběhu druhého a třetího roku se objevují u obou pohlaví výbuchy špatné nálady a útoky jak vůči věkovým vrstevníkům, tak vůči dospělým. Tomuto období se

říká „období vzdoru“, které přetrvává někdy ještě do čtvrtého či pátého roku, ale dál už je celkem vzácnou výjimkou. To však není agresivita a ani v budoucnosti z toho agresivita nebude. Znamená to, že dítě je schopno do svých přání a ne-přání věnovat dost energie. Vzdor a zlost u dětí v tomto věku je projevem nevyspělé osobnosti a nevyspělého nervového systému, který se ještě nedovede vyrovnat se změnami situace. Zatím se vyrovnává v křečích a upadá do nefunkčních záchvatů. S postupným vyzríváním a vyspíváním se však i tento nervový systém „naučí“ zátěže přijímat a nepříjemnostem odolávat.

Pohlavní rozdíly v míře útočnosti se zřetelněji objevují mezi třetím a šestým rokem věku. Chlapci se chovají útočněji než děvčata ve všech ohledech. Děti se méně vztekají, ale více se perou, což je vlastně průvodní projev zákonitého postupu do vyššího stadia společenského vývoje. Dítě nyní překračuje hranice nejužšího rodinného okruhu, v němž bylo zatím dokonale chráněno, a vstupuje do dětské skupiny, kde si hledá i dobývá své postavení. Je to doba mateřské školy. Doba, kdy si děti už hrají spolu a ne jen vedle sebe. (1:70)

Mezi třetím a šestým rokem míra agresivity u dětí obecně klesá, úměrně tomu, jak se učí zvládat vztahy s vrstevníky, s výjimkou části chlapců, kteří svou agresivitu nejsou schopni kontrolovat.

Mnoho odborníků považuje věk do šesti let za zvlášť důležitý pro vývoj osobnosti. Podle některých je charakter v podstatě již zformován právě v tomto období. Je důležité věnovat vývoji a výchově dítěte do šesti let značnou péči a brát také v úvahu, že do školy vstupují děti, které mají za sebou složitý vývoj, v něčem příznivý, v něčem nepříznivý, a že jsou to již do určité míry zformované individuality. (1:75)

2.1.3 Proč se zabývat agresivním chováním u předškolních dětí

Mateřská školka uvádí dítě do zcela nového a odlišného sociálního světa. Dítě se musí naučit novým adaptačním způsobům, které se v mnohém liší od jeho původního života doma. V tomto novém sociálním nastavení bude dítě trávit poměrně dost času, což na něj bude mít významný dopad, jak v chování, tak v charakteru. Když je dítě doma se svou matkou, je mu většinou věnován dostatek její pozornosti. Se vstupem do školky musí dítě najednou o přízeň pečující osoby (učitelky) výrazněji usilovat. K tomu může využívat rozmanitých prostředků, včetně projevů nevhodného chování. Navíc po čase může zjistit, že u dospělého si patřičný ohlas nezískává a začne se více orientovat na své vrstevníky. Nicméně učitelky ve školce mají příležitost samy určité rysy

v chování dítěte upravovat (ať už žádoucím, či nežádoucím způsobem) a při vhodně zvoleném individuálním přístupu mají taktéž možnost si s jistými problémy vznikajícími v rámci nového socializačního procesu poradit lépe než rodiče.

Ve školce však může rovněž docházet ke kolizi s výchovnými postupy v rodině, nebo naopak může školka tvořit komplementární článek tam, kde se dítěti určitých podnětů, nejen výchovných, nedostává. Mateřská školka má v daném věku doposud unikátní možnost se dítěti věnovat poměrně individuálně (přestože nejde o individualitu ve smyslu rodinného prostředí) a formovat jej tak i v oblastech, kde rodinné působení zaostává. Zároveň je předškolní věk stále věkem, kdy je žádoucí okamžitá odezva bezprostředně po výskytu jakékoliv formy nežádoucího chování. Oddálení výchovného působení (například tím, že učitelka danou věc pouze oznámí rodičům dítěte a nechá na nich, jak ji vyřeší) má z hlediska výchovy velmi malý přínos a většinou nevede k uspokojivé modifikaci, nebo přímo eliminaci daného chování.

Vychovatelé jsou pro mne v této práci osoby, které s dítětem tráví nejvíce jeho času. V našem socio-kulturním prostředí je přirozené, že děti v předškolním věku navštěvují mateřské školky, a jednou skupinou vychovatelů jsou proto právě učitelky z mateřských školek. Další skupinou jsou pak rodiče, se kterými dítě tráví podstatnou část svého volného času a kteří jsou pro něj v tomto věku stále těmi klíčovými osobami, nejen z hlediska duševního vývoje. (4:24)

3. SOCIALIZACE DĚTÍ V PŘEDŠKOLNÍM VĚKU

V období předškolního věku je hlavní potřebou dítěte aktivita, kterou je potřeba rozvíjet tak, aby byla účelná a nějakým způsobem regulována. Potřeba aktivity měla určitý význam už v batolícím věku, ale naproti tomu v předškolním období už mívá nějaký cíl, je méně roztráštěná a méně závislá na aktuální situaci. Volba určité činnosti je stále ovládána emocemi a aktuálními potřebami, nabývají na významu nové regulační kompetence, které mohou dětskou iniciativu usměrňovat k určitému cíli. Rozvoj těchto kompetencí je spojen s vývojem poznávacích procesů i socializace.

Potřeba seberealizace je uspokojována tím, že je aktivita pozitivně hodnocena a dítě se může prosadit. Největší význam mají názory dospělých a jejich uznání slouží jako pozitivní zpětná vazba, kdy pocit úspěšnosti posiluje dětskou sebeúctu a z ní vyplývající sebejistotu. (20: 119)

3.1 Normy chování

Morální uvažování se vyvíjí v závislosti na celkovém vývoji dítěte. Předškolní dítě akceptuje taková pravidla chování, jaká mu prezentují uznávané authority. Na této úrovni přijme jakékoliv normy, o jejichž kvalitě neuvažuje a ani toho není zatím schopné. Tato fáze morálního vývoje je nazývána heteronomní. To znamená, že dítě ještě nemá vlastní názor a automaticky považuje za správné to, co určí dospělí., je tedy závislé na názorech a chování dospělých, kteří jsou garantem dodržování příslušných norem. K osvojení a přijetí norem přispívá identifikace a autoritou, a tím i s názorem této osoby.

Normy usnadňují orientaci v sociálním prostředí. Jestliže v této oblasti neplatí žádná pravidla, nebo nejsou respektována a podporována citově významnými lidmi, dítě je tedy ve svém vývoji ochuzeno a nemá tedy možnost potvrdit svoji hodnotu prostřednictvím žádoucího chování. Dítě strádá v naplnění osobního sociálního významu, který je součástí potřeby seberealizace a jeho identita je tedy o něco chudší.

Dosažení dalšího vývojového stupně, kterým je zvnitřnění některých základních norem a ztotožnění s nimi ukazuje, že dítě ke konci předškolního věku je schopno pociťovat vinu za nežádoucí chování. Tyto pocity viny znamenají, že děti začínají akceptovat určitá omezení jako platná a samo pociťuje jejich porušení jako nepříjemné. Vzniká zde konflikt mezi vlastní aktivitou a pocity viny, spojenými s důsledky této činnosti, nebo dokonce s jejich představou. Je velmi důležité jsi uvědomit, že je zde

zvýšená citlivost svědomí předškolních dětí. Dětské svědomí se může stát příliš silné a tudíž omezující, nebo naopak velmi slabé nebo i dokonce může zcela chybět. Svědomí funguje jako autoregulační mechanismus, který má svoje charakteristické rysy, dané celkovou vývojovou úrovní dítěte tohoto věku.

1. Typická vazba na konkrétní situaci, na určitý čin. V této souvislosti nezáleží na pohnutce a kontextu takového jednání. Předškolní dítě zdaleka nedozrálo k pochopení reality různých činů.
2. Předškolní dítě chápe normy poněkud stereotypně, nebere ohled na různé aspekty hodnocené situace, leckdy nerozlišuje mezi závažností pouhého motivu a reálného chování.
3. Chápe normy egocentricky, především ve vztahu k sobě samému. Při praktické aplikaci norem se projevuje tendence dětí interpretovat je individuálně specifickým způsobem, jak jim právě vyhovuje, a podle toho se i chovat.

Normy chování se dítě učí především ve své rodině. Jiné prostředí nemá v této oblasti takový význam, protože nemá patřičnou emociální váhu. Dítě si všímá, jak se lidé skutečně chovají, a nějakým způsobem si zobecní, jaké chování je běžné, patří k určité situaci a je považováno za žádoucí. Kromě toho získává informace, jak by se lidé chovat měli či neměli, proč je takové chování nutné a jaké má důsledky. (20:120)

3.2 Rozvoj sociálních dovedností

V této oblasti jde především o rozvoj prosociálního chování, a to dosažením určité úrovně empatie, se schopností ovládnutí agresivity a vlastních aktuálních potřeb.

Důležité v této oblasti je uspokojení dětské potřeby jistoty a bezpečí. Dítě, které se cítí nejisté a ohrožené, snadněji reaguje asociálně. Předškolní děti, které získaly základní pocit důvěry, nahlízejí na svět jako na relativně bezpečný a věří, že je možné ovlivňovat dění, které v něm probíhá i vlastními silami. Tyto děti se naučily bez větší úzkosti dávat i brát a respektovat také potřeby jiných lidí.

Prosociální chování je také výsledkem sociálního učení nápodobou, ale i pomocí vysvětlování a podmiňování (tj. trestem a odměnou). Jestliže dítě nemá vhodný model, tj. pokud se tak rodiče sami nechovají, resp. ani od dítěte podobné jednání nevyžadují. Za těchto okolností dítě často ani neví, jaké chování je vhodné.

Rozvoj prosociálního chování je spojeno s kontrolou a ovládnutím agresivních tendencí. V chování se objevují různé druhy agresivních projevů. Mladší děti reagují snadněji fyzickou agresí, u starších převažuje agrese verbální. Při hodnocení agresivního chování

předškolních dětí je třeba vzít v úvahu zejména motivaci k takovému jednání, schopnost dítěte pochopit negativní důsledky jednání a schopnost dítěte chování ovládat a volit přijatelnější způsoby prosazování svých potřeb. I v případě agresivního chování hraje roli jak dispozice, tak sociální učení, tj. zkušenost zejména z rodiny, ale i z vrstevnické skupiny.

3.3 Význam rodiny pro psychický vývoj předškolního dítěte

Rodiče jsou pro předškolní dítě emocionálně významnou autoritou. Dětem představují ideál, kterému se chtějí ve všech směrech podobat a identifikovat. Znamená to pro ně pocit jistoty a bezpečí a snižuje pocit ohrožení, kromě toho, identifikace s autoritou posiluje sebejistotu a zvyšuje sebeúctu. Předškolní děti svou potřebu být jako rodiče uspokojují především ve hře, kde mohou snadno získat roli dospělého, jinak zatím nedostupnou, a procvičit si ji. Tímto způsobem přijímají také normy a řád platný ve světě dospělých, protože jsou pro děti tyto role velmi atraktivní, motivují je pozitivním způsobem i k přijetí pravidel chování, které taková role zahrnuje. Tento způsob sociálního učení je pro předškolní věk typický.

Rozpad rodiny je pro každé dítě velmi silným zásahem do jeho světa, a proto ovlivní jak jeho postoj k vnějšímu světu, tak k sobě samému. Předškolní dítě není schopné pochopit příčinu rozvodu, protože na tento problém nahlíží egocentricky, bez pohledu na pocity a postoje rodičů, kterým nerozumí. Hledá totiž jakékoliv srozumitelné vysvětlení a myslí si, že rodič odešel, protože se špatně chovaly, protože je už nemá rád apod. Rozvod rodičů vede ke ztrátě pocitu jistoty a bezpečí doma, a zvyšuje tudíž potřebu tuto jistotu nějakým způsobem posílit. To znamená, že děti v této situaci vyžadují ve zvýšené míře pozornost rodičů a opakované potvrzování jejich lásky. Pokud z rodiny odejde jeden rodič, chybí také model osobně významné mužské, eventuálně ženské role. Chlapec, který žije pouze a matkou, si za této situace najde jiný objekt muže a identifikuje se s ním. Eventuálně se bude ve větší míře identifikovat s matkou, která neprezentuje mužskou roli.

Typickou skupinou jsou chlapci – jedináčci, vyrůstající pouze s rozvedou matkou, případně ještě pod vlivem babočky či jiné příbuzné ženského pohlaví. Chlapci, kteří neměli možnost identifikovat se s mužským vzorem, neměli ani typicky chlapecké zájmy a projevy. Pro své vrstevníky nebyli příliš atraktivní, ostatní chlapci si je příliš často nevybírali jako kamarády. V takovéto konstelaci se snadno rozvine syndrom maminčin chlapeček, který se nesmí stát stejným, jako byl jeho otec, a ani ho nesmějí

zkazit ostatní chlapci. Riziko takového ovlivnění osobnostního vývoje je větší před pátým rokem života. Starší chlapci už mají základní znaky mužské role ve větší míře zafixované a nelze je, alespoň v tomto směru, tak snadno ovlivnit. Všechny tyto děti neznají obvykle dobře ani typické znaky interakce mezi dospělými osobami různého pohlaví.

3.4 Vrstevnické vztahy a role

Během batolícího věku si dítě potvrdí jistotu rodinných vazeb natolik, že je schopné navazovat kontakty i s lidmi mimo rodinu, především vrstevníky.

Jedná se o symetrický vztah, v němž jsou oba partneři rovni. Tento vztah s vrstevníky poskytuje méně jistoty než vztah s dospělým. Od vrstevníka nelze očekávat ochranu a toleranci, nelze se na něj v tomto směru spoléhat. Aby dítě takový vztah zvládlo, musí dozrát na určitou vývojovou úroveň, kdy už takou podporu a potvrzení bezpečí nepotřebuje. Vznik potřeby kontaktu s vrstevníky lze chápat jako signál určité zralosti vývoje dítěte.

Vztahy se sourozenci – děti jsou zároveň spojenci i soupeři, protože se musí dělit o rodičovskou pozornost, různé materiální výhody a privilegia. Spojenci se stávají ve hře, aby hra byla zajímavější. Jestliže je mezi sourozenci větší věkový rozdíl, starší dítě spíše přejímá roli modelu, s nímž se mladší dítě ztotožňuje a napodobuje je. Starší sourozenec poskytuje mladšímu zdroj jistoty a bezpečí a mladšímu dítěti dává ochranu, mnohému je učí. Veškeré sourozenecké interakce podporují rozvoj sociálního porozumění pocitům i potřebám jiných lidí. Vzájemný vztah sourozenců závisí ve značné míře na postoji rodičů, jak se dovedou vcítit do dětí a jak jim prezentují své názory. Mnohdy se právě v předškolním věku stává, že dítě nepřijímá novorozeneckého sourozence, protože se bojí o svou pozici, lásku a pozornost od rodičů, na takovéto trauma může dítě reagovat regresí v chování a to má svůj základ v neuvědomované potřebě stát se znovu malým a milovaným.

Vztahy ke kamarádům – kamaráda získává předškolní dítě jiným způsobem než sourozence má zde totiž možnost volby, může jej tedy odmítnout, pokud mu nevyhovuje. Preferuje takového kamaráda, který je mu podobný a má stejné zájmy a potřeby. Z hlediska předškolního dítěte je kamarád ten, kdo se mnou dělá různé věci, se kterým si můžu hrát. Výběr kamaráda ovlivňují hlavně zjevné znaky a situační faktory.

1. prvním kritériem je pohlaví kamaráda

2. zevnějšek dítěte je první informací, kterou o něm jeho vrstevníci získají. Dítě má představu, jak mají jeho vrstevníci vypadat, a když se od tohoto stereotypu nějak odchylují, jsou pro ně méně atraktivní, shoda s normou uspokojuje jeho potřebu jistoty.
3. sociální atraktivitu zvyšuje vlastnictví zajímavého předmětu, tímto způsobem se rozvíjejí určité sociální strategie, které přetrvávají až do dospělosti, jedinec se naučí, že lze vlastní prestiž zvýšit prostřednictvím vlastnictví něčeho žádoucího, co jiní nemají
4. chování je dalším viditelným znakem, který spoluurčuje sociální úspěšnost, děti, které jsou dobře laděné a sociálně zdatnější získávají obvyklejší lepší sociální role, takové které potvrzují jejich sociální hodnotu a zároveň fungují jako pozitivní zpětná vazba, jsou dobrým základem i pro budoucí chování.

Jedním ze základních úkolů této vývojové fáze je sebeprosazování hlavně ve skupině vrstevníků, protože starší děti nebo dospělé osoby jsou nedostupnou konkurencí, s níž nelze soupeřit. Ve vrstevnické skupině dochází postupně k diferenciaci a specifikaci sociálních rolí. Dítě zde získává nějaké postavení, které odpovídá určité roli. V dětské skupině se rozvíjí schopnost soupeřit i spolupracovat. Dítě se učí uplatňovat svoje schopnosti a prosazovat se mezi ostatními. Soupeřivé role mají v současné společnosti značnou prestiž a její atraktivnost ovlivňuje rozvoj dětské identity nejen předškolního věku, ale zejména školního věku. Role soupeře je snazší a atraktivnější, zejména pro dominantní a dobře vybavené děti naproti tomu role spolupracovníka je obtížnější, protože vyžaduje určité sebeovládání, potlačení touhy po bezprostředním uspokojení vlastních potřeb apod. Dítě se sice dovede vcítit do někoho jiného, ale efekt soucítění bývá omezený. Předškolní děti získávají různé další role, které se učí ovládat a jsou to určité postoje a chování se svými typickými rysy. Nezvládnutí tohoto vývojového úkolu se projeví nepřiměřeností v chování a posléze, vlivem negativní zpětné vazby, i zmatkem v pocitech.

Přestože jsou předškolácká kamarádství značně povrchní a proměnlivá, je už i v této vývojové fázi zřejmý rozdíl ve vzájemném chování dětí, které k sobě mají kamarádský vztah, a dětí které kamarády nejsou. Ke konci předškolního věku začínají mít význam další osobní kvality dětí, které už mají obecnější hodnotu a zde začíná být zřejmý ústup egocentrické pozice. (20:127)

3.5 Komunikace v předškolním věku

Předškolní dítě dovede přijatelným způsobem vyjádřit svoje názory i pocity, které chce druhému sdělit. V komunikaci s dospělými používají zdvořilejší způsob vyjádření, ale na druhé straně očekávají automaticky porozumění jakémukoliv sdělení. Ve vztahu k vrstevníkům se děti vyjadřují přímo, většinou používají monolog. Dítě je zaujaté svou činností a předpokládá u posluchače totožný postoj.

V komunikaci jsou zřejmé i prvky egocentrismu a to především v situaci, kdy dítě popisuje určitou situaci a zapomene se zmínit o podstatných aspektech. Dítě se domnívá, že posluchač samozřejmě ví totéž co on. Konverzace je typická obtížemi v koordinaci všech dílčích dovedností, které jsou pro komunikaci potřebné. Mezi ně patří dovednost věnovat pozornost sdělení druhé osoby, brát v úvahu její pohled na věc a její úroveň znalostí či přizpůsobit vlastní sdělení situace a jsou zde i potíže se zpracováním sdělených informací.

Komunikační projev může mít určité formální nedostatky a to především nesprávnou výslovností, nahrazování jinými hláskami a komolení. Příčinami mohou být nezralosti v oblasti motoriky mluvidel, nezralost sluchové diferenciaci, nedostatečná jazyková zkušenost. Ve většině případů se ke konci předškolního věku výslovnost zlepšuje.

4. AGRESIVITA JAKO SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝ JEV

Agresivita je součástí lidské přirozenosti. Hraje velkou úlohu ve vývoji dítěte. Úlohu stejně velkou jako láska. Vnitřní prudkost dodává dítěti energii a motivaci, jež jsou nezbytné k sebezpřekonávání. Podporuje úspěch, jestliže zůstane v mezích, které dítě kontroluje.

V případě, že dojde k překročení mezí, začíná se agresivita projevovat negativně. Tímto způsobem ubližuje mladý člověk nejen sám sobě, ale také svému okolí.

4.1 Projevy agresivního chování

Agrese je obvykle definována jako útočné chování. Projevy agresivního chování jsou pak závislé na účelu, kterého chceme za pomoci agrese dosáhnout, nebo na podnětu, který v nás agresivní chování vyvolal.

Agresivní projevy chování v předškolním věku lze, považovat za obranné mechanismy proti neuspokojení některé z potřeb. Děti jsou pak „nebezpečné“ okolí i sobě. Některé děti se fackují, štípají, škubou si vlasy, může jít o stažení dítěte do svého světa tzn. že si dítě přestane hrát, nekomunikuje, může se začít např. i pomočovat. Mezi další projevy můžeme zařadit vyhrožování, řvaní, bití, kousání, plivání, škrábání, strkání a kopání.

U dětí, které se projevují takto agresivně se také velmi často mohou projevit zdravotní obtíže. Cítí se ohroženě, a tak mohou trpět také poruchami spánku a jídla, bolestmi břicha a hlavy. Kromě těchto problémů také můžeme vyzorovat i nápadné chování – může se stát i to, že dítě začne odmítat docházku do školy.

Nejčastěji orientují děti nadávky na své vrstevníky. Nezřídka se ale stává, že projevy opovrhování jsou dětmi použity i ve vztahu k dospělým (ať už jde o lidi z blízkého okolí – rodiče a učitele, či lidi zcela neznámé).

Tento způsob vyjadřování dítě kopíruje od svého okolí. Ve většině případů jde o starší kamarády, televizi, ale i vlastní rodiče.

4.2 Druhy agrese

Instrumentální – je prostředkem pro dosažení vnějšího cíle. Způsob, jakým ho dosáhne, odpovídá situaci a následky, které způsobí druhému jedinci, jsou již jen druhotným efektem.

Emocionální (zlostná, hněvivá, afektivní, hostilní) – je při ní přítomen velmi silný afektivní emocionální stav (hněv) a agrese jako taková není prostředkem, ale cílem.

Přímou a nepřímou X verbální a fyzickou - zmiňované druhy se mezi sebou navzájem prolínají. Přímá agrese může být fyzická (napadení, kopnutí, facka) nebo verbální (nadávky, urážky). Nepřímá agrese fyzická se projevuje ve chvíli, kdy agresor cítí, že daná situace by uškodila jemu samotnému. Přenáší tak agresi na zástupné objekty, které jsou nějakým způsobem spojeny s obětí (majetek). Nepřímou verbální agresi představují pomluvy, nevhodné žerty,...Patří sem i symbolická agrese, kterou najdeme v dílech umělců. Jak píše Čermák, pokud vezmeme v úvahu i dimenze aktivity a pasivity, dostaneme kombinací výše zmiňovaného osm druhů agrese:

- fyzická aktivní přímá (bití)
- fyzická aktivní nepřímá (najmutí vraha)
- fyzická pasivní přímá (bránění někomu v dosahování cílů)
- fyzická pasivní nepřímá (odmítnutí splnit požadavky)
- verbální aktivní přímá (urážky)
- verbální aktivní nepřímá (pomluvy)
- verbální pasivní přímá (odmítnutí s někým mluvit)
- verbální pasivní nepřímá (nezastat se někoho, je-li kritizován)

Agresi také můžeme rozdělit podle toho, zda je zaměřena navenek, nebo dovnitř:

Heteroagrese – zaměřená na druhého člověka nebo skupinu osob, extrémním případem je pak vražda.

Autoagrese – zaměřená na sebe sama, zde je extrémním případem sebevražda.

Skupinová: příslušnost ke skupině poskytuje jedinci skupinovou identitu, jež na jedné straně podporuje jeho sebevědomí a sebejistotu, a na druhé straně redukuje některé složky individuality (mění jeho uvažování, citové prožívání apod.) ve skupině jedinec získává pocit větší moci a není nucen k individuální zodpovědnosti. Nemusí se spoléhat jen na sebe, a tak se zbaví úzkosti ze samostatného rozhodování. (4:130)

Individuální: prováděná samotným jedincem, většinou je neplánovaná, vzniká na základě impulsivních reakcí.

Agresivní chování u jedince může být také vývojově podmíněno. Takový rys chování se může objevit v určitém věku dítěte (typické je tzv. období prvního vzdoru - kolem 3. roku dítěte a tzv. období druhého vzdoru - v období puberty). To ale nemůžeme nazvat agresivitou v pravém slova smyslu. Některé druhy agrese mohou mít pozitivní socializovanou formu, např. ve sportu. Můžeme se také setkat s názorem, že nejlepší způsob, jak se zbavit agrese, je vybití ji při sportu. Ve sportovních výkonech se mnohdy chválí a dokonce se očekává více „agresivity“. Jenže každé vyjádření agrese má své meze. Otázkou je, kde najít tu správnou hranici.

4.3 Stupně agresivity

Agresivita je pojímána v nejširším slova smyslu tedy nikoliv jen biologickém jako dispozice k agresivnímu chování. Člověk, který je nadán vysokou mírou agresivity, je často a velmi snadno v nejrůznějších situacích náchylný jednat agresivně. Různé stupně agresivity od sebe nelze jednoznačně oddělit. Ve většině případů se tyto stupně navzájem prolínají a doplňují a fungují jako ucelený systém.

Podle míry agresivity, která se u člověka objevuje, rozeznáváme **čtyři stupně agresivity**:

1. Agrese se navenek neprojeví - probíhá pouze v myšlení a fantazii jedince, projevuje se zčervenáním či zblednutím, zatnutím zubů.
2. Projeví se slovně - hrubými slovy, nadávkami, urážkami.
3. Projevy destrukce - úmyslné poškozování a ničení věcí, bouchání dveřmi.
4. Projevy fyzického násilí, napadnutí druhé osoby.

(6: 29)

5. PŘÍČINY NEKÁZNĚ

Na agresivitě se mohou podílet různé faktory. Je nutné si ale uvědomit, že se zde prolínají sociální faktory, biologické předpoklady a již získané zkušenosti. Některé z těchto faktorů mohou mít výraznější vliv, je však téměř nemožné, aby pouze jeden z nich agresii vyvolal.

5.1 Vnitřní (osobnostní) faktory

Při problémech s chováním, bychom neměli hned hledat příčinu u ostatních lidí nebo u sebe, ale je důležité zaměřit pozornost také na samotné dítě, vzít v úvahu i případné vrozené a zdravotní příčiny. Vnitřní faktory jsou pevně dány a jejich výskyt nemůžeme nijak ovlivnit. Můžeme se pouze snažit výsledek upravit pomocí výchovy tak, aby odpovídal daným normám společnosti.

- *Dědičnost*

Dítě se rodí s již danými charakterovými rysy a vlohami. Díky dědičnosti se u dítěte může projevovat například: impulzivita, nestálost, vznětlivost, náladová labilita či citová tupost, to vše může vést k rostoucí agresivitě v určitých situacích. Avšak tyto vrozené vlohy neurčují jednoznačně další vývoj dítěte. Jaké vlastnosti se z nich vyvinou, o tom rozhodne jeho život, jeho výchova, jeho aktivní tvůrčí činnost. Vlohy, přirozené dispozice, ukazují jen předpoklady a možnosti vývoje. Dědičnost sice nevede k agresivnímu chování přímo, ale zvyšuje pravděpodobnost, že se agresivita u dítěte později projeví.

- *Úroveň inteligence*

Dítě, které má nižší úroveň rozumových schopností, je provázeno obtížemi, které se projevují v mnoha oblastech. Toto dítě je v ranném věku mnohem více náchylné podléhat případným neblahým vlivům rodičů. Ve školním prostředí si obtížně buduje svoji pozici, a to jak ve vztahu k ostatním žákům, tak také k učiteli. Nepříliš dobré školní výsledky jsou poté rodiči negativně hodnoceny. Podle Vágnerové (20:20) ale není nižší úroveň inteligence faktorem, který by nějak podstatně ovlivňoval vznik poruchového chování.

5.2 Sociální faktory

Děti čerpají podněty pro svůj růst a rozvoj především od rodičů, ale také z širšího okolí. Patří sem ostatní členové rodiny, sousedé, kamarádi a spolužáci, učitelé, lidé, se kterými se náhodně setkávají, ale i televize, filmy, knihy, časopisy atd. Děti jsou ovlivňovány jednotlivými prvky prostředí, ve kterém žijí, které je obklopují. Prostor formuje názory a přístupy dětí. Chování lidí v okolí dítěte pak zásadně ovlivňuje to, co se děti naučí.

- ***Vliv rodinného prostředí***

Se členy rodiny tráví dítě nezanedbatelnou část svého života, a proto je rodina jedním z nejdůležitějších faktorů, ovlivňujících jeho způsoby chování. Svým vlivem a osobním příkladem formuje vztah dítěte ke společnosti, vzdělání a životnímu stylu vůbec.

Dále je třeba si uvědomit, že osobnost dítěte je ovlivňována už v prvních fázích těhotenství. Na formování osobnosti dítěte se podílí postoj matky k ještě nenarozenému dítěti. Důležitým předpokladem pro šťastný život dítěte je tedy už láska k nenarozenému dítěti, dobrý psychický stav matky a po narození navíc pocit bezpečí a jistoty, které dítěti dávají optimismus i naději pro život.

Nevhodné chování dítěte může mít původ nejen v dítěti samém, ale současně platí, že dítě je velice ovlivněno svými nejbližšími. Po nějakém čase začne napodobovat chování rodičů a osvojí si jejich vzorce vzájemného chování. Děti vycítí, co rodiče cítí, co si myslí a jednají podobným způsobem. Pozorují reakce rodičů na změny a často si je neuvědoměle zabudují do svého vlastního repertoáru vzorců chování.

Je známo, že děti trpící agresivitou nebo nějakou poruchou chování, pocházejí převážně z tzv. problémových rodin. Mezi problémové rodiny patří například rodiny se špatnými vztahy mezi jednotlivci, či sociálně slabší rodiny. Dalším problémovým faktorem při výchově může být neúplná rodina. V těchto případech, kdy je rodina ochuzena o přítomnost jednoho z rodičů, mohou děti získat pocit nejistoty, či potřebu nějakým způsobem se zviditelnit. Tyto pocity mohou vést ke zvýšení agresivního chování, které bývá pro děti nejjednodušším řešením.

Na dítě má velký vliv rodičovská autorita. Ta by neměla být založena na nadřazenosti, ale spíše na vzájemném vztahu a tolerantnosti všech zúčastněných. Rodič zde plní funkci osoby, která poskytuje ochranu a oporu, ale také určité směřování dítěte, dítě naopak výše zmíněné přijímá. Díky tomuto vztahu je pro dítě snadnější dosáhnout

pocitu jistoty a spokojenosti, což je nepostradatelnou součástí jeho dalšího úspěšného vývoje.

Význam výchovného vedení - Na dítě má zásadní vliv způsob rodičovské výchovy, uplatňování autority. Správná autorita by měla být postavena na vzájemném vztahu, ne na nadřazenosti jednoho nad druhým. V rodinách, kde se vyskytují agresivní děti, rodiče: zpravidla nedokáží dát dítěti najevo city a pocit sounáležitosti, nedokáží poskytnout dítěti dostatečný dohled, stanovit srozumitelně a důsledně pravidla a cíle, projevit nesouhlas s chováním dítěte a řešit s ním důležité otázky, nedokáží ovládat své emoce v krizových situacích, uplatňovat pravidla výchovy. Když tito rodiče řeší nějaké problémové situace, spíše křičí, než aby problém přímo řešili.

Způsoby výchovného vedení dětí - Chceme-li jedince správně vychovávat, musíme znát nejen jeho osobnost, ale zachovávat i určité podmínky výchovy. Můžeme se setkat s různými formami výchovného působení na dítě =

Výchova zavrhuje

- dítě rodičům již svou pouhou existencí připomíná nezdar, či hluboké zklamání. Při skrytém zavrhování je postižení považováno za hanbu, odpor a negativní přístup je maskován úzkostlivou snahou být dobrý rodič. Odpor se objevuje chladným vztahem, mechanickou péčí o dítě bez účasti citů. (3:47)

X

Rozmazlující výchova

- Je charakterizována přílišným citovým lpěním na dítěti. Podřizují se jeho přáním a náladám, posluhují mu, čímž postupně ztrácejí u dítěte autoritu. Vytváří kolem dítěte nepřirozené prostředí zbavené překážek, problémů, s kterými se bude setkávat v běžném životě. Rozmazlená a příliš úzkostná péče vede k malé samostatnosti a malému sebevědomí dětí. (3:47)

X

Výchova perfekcionalistická

- Perfekcionalistická výchova je taková, kdy rodiče kladou na dítě bez ohledu na jeho reálné možnosti příliš vysoké nároky. Snaží se tím popřít např. jeho

postižení. Dítě má dosáhnout toho, co se nepodařilo uskutečnit jim samotným.(3:47)

X

Výchova úzkostná

- Projevuje se v chování rodičů tím, že příliš lpí na dítěti, zbavují je vlastní iniciativy, omezují je v jeho aktivitě. Rodiče, ale někdy i prarodiče potomky příliš chrání, varují je, neustále upozorňují na možná nebezpečí. Tato úzkostlivost až starostlivost naplňuje celou rodinnou atmosféru. (3:48)

X

Výchova autoritářská

- Funguje tam, kde je málo podpory, povzbuzení. Výchova v této rodině bývá postavena na strachu. Tvrdá a přísná výchova klade na dítě velké požadavky, staví před ně nesnadné úkoly a představuje neúměrné zatížení vzhledem k jeho psychickým i fyzickým možnostem. Je výchovou zakazující, omezující. Rodiče vyžadují bezpodmínečnou poslušnost, téměř nepřihlíží potřebám a zájmům svého dítěte. Potlačují v dítěti jeho vůli, dítě nemůže projevit své potřeby, zájmy, nenaučí se tak možnostem volby, která je mu dána. (3:48)

X

Demokratická výchova

- Při utváření optimální rodinné atmosféry, ve které by dítě bylo harmonicky rozvíjeno, se nelze pouze vyhnout nevhodným výchovným přístupům. Ideální pro výchovu zdravého, či dítěte s handicapem je přístup demokratický. Dítě má určitou míru volnosti. Rodiče netíhnou k užívání tělesných trestů, pěstují v dítěti vědomí příslušnosti k rodině s naplněním pocitu lásky, bezpečí a jistoty. Výsledkem je vyrovnaná a sebevědomá osobnost po všech stránkách. Daná přehledná pravidla a opakující se řád jim pomáhá orientovat se ve světě kolem nich. (3:48)

Fungující, spokojená rodina je krásným ideálem, který se může zdát řadě lidí nedosažitelný. Není vždy snadné udržet se na cestě za svým cílem - za správnou výchovou svých dětí. Nemusí se nám vždycky dařit chovat se podle svých představ, ale nejdůležitějším krokem je právě odhodlání chtít něco změnit a upravit svůj přístup.

- ***Vliv vrstevníků***

Většina dětí se s rostoucím věkem pomalu začíná odpoutávat od vlivů rodiny, která se pro ně stává stále méně potřebnější, a začíná navazovat kontakty s vrstevníky ve svém okolí. Nutno říci, že na dítě nepůsobí pouze vrstevníci ze školního prostředí, ale setkání s dalšími skupinami probíhá také v různých zájmových kroužcích, či v parcích, kde dítě tráví volný čas. Vrstevnická skupina je pro dítě velmi důležitou součástí života. Dochází v ní k výměně názorů, pocitů a osvojování si určitých vzorců chování. Chování vrstevníků ve skupině je také zdrojem standardu chování – ovlivňuje významně procesy rozhodování v běžných každodenních situacích, je příležitostí pro osvojování nových rolí, pro nápodobu, modelování a pro zpětnou vazbu o vlastním chování. Vrstevnické skupiny zahrnují nejen způsob vyjadřování, ale i úpravu zevnějšku, druh preferované hudby, způsob chování k opačnému pohlaví, postoj ke škole, případně k práci, k rodičům, k penězům, sexualitě, ke kouření, k drogám atd.

Skupina může vyvíjet nátlak, aby se dítě zapojilo do negativních činností (pití alkoholu, kouření, krádeže). S vrstevnickým tlakem se setkává ve škole, na hřišti a všude tam, kde se děti shromažďují. Občas dochází i k tomu, že je dítě izolováno od svých vrstevníků, což může být dáno charakterovými vlastnostmi dítěte, které jsou pro tuto skupinu nepřijatelné (např. přílišná plachost nebo naopak agresivnost, dominantnost a hádavost). Takové dítě může řešit vyloučení z kolektivu různými způsoby. Stává se, že může trpět depresemi, přehnaně agresivní dítě může hledat (anebo založit) partu, kde ho přijmou takového, jaký je, nebo kde budou jeho negativní vlastnosti dokonce předností. Parta mu dodává chybějící sebevědomí. Je jasné, že vlivem party se budou negativní projevy v jeho chování stále zesilovat. Jedinec se tak odváží k chování, ke kterému by sám většinou neměl odvalu. (8:31)

Negativnímu působení lze předcházet správnými postoji rodičů. Děti potřebují v rodině pocítit vzájemnou důvěru, jistotu a pevné zázemí. Důležitá je pro ně dostatečná sebedůvěra - musí si věřit a důvěřovat svým schopnostem, správně se rozhodovat. Pokud se dítě už od mládí učí samostatně hledat řešení různých problémů a pocituje

důsledky svých rozhodnutí, nebude mít tolik problémů při rozhodování o vlastní budoucnosti. Za dobré a vhodné jsou pokládány společné aktivity - takové, které dítě radostně přijímá. Chrání ho před nudou i touhou po nežádoucích činnostech (tedy i před partou).

- ***Vliv školního prostředí***

Význam školy a školních zkušeností pro vývoj dítěte je mimořádný. Ve škole se dítě dostává poprvé mimo rodinné prostředí, poprvé vstupuje do velkého světa, kde je posuzováno podle své práce, svých výkonů a schopností. Poprvé se také dostává do konkurenčního prostředí vrstevníků. Ve škole dítě poprvé dostává příležitost získat pozitivní hodnocení vlastním úsilím a podle úspěšnosti tohoto úsilí si vytváří základy celoživotního postoje k práci.

Vliv školního prostředí může být v případech, kdy prostředí rodiny působí na dítě negativně, nápravou působící proti těmto negativním silám. Někdy však nelze vyloučit i celkově opačné negativní působení školy, které může být vyvoláno nevhodně se vyvíjejícími vztahy mezi učitelem a žákem, školou a rodinou. To může mít za následek porušený vztah ke vzdělání, pravidelné práci, ke společnosti. Důležitý vliv na děti má osobnost učitele, kolektiv třídy, organizace práce ve škole, soustava trestů a odměn, stupeň ukázněnosti, úroveň výchovné a vyučovací práce školy.

Nelze pochybovat o významu osobnosti učitele pro účast školní práce. Ta nespočívá jen v míře odbornosti, ale i lidské zralosti, projevované i ve všech kvalitách živého kontaktu se třídou. Pro každého učitele je typický styl, kterým učí. Jde o určitý způsob chování k žákům. Toto chování žáci často podvědomě napodobují ve vzájemných vztazích. V případě, že je učitel dominantní či autoritativní, mohou děti, které jsou citlivější, začít být buď uzavřené nebo agresivní. Těžkosti a problémy ve výchovném vztahu způsobuje nedostatečné vymezení hranic a špatný způsob zvládnání agresivních projevů. Chybou je také, pokud se učitel snaží dětem předávat dokonalý obraz dospělého, kdy své emoce potlačuje do pozadí. Je lepší, když učitelé, kteří se stále ovládají, projeví nějaké city. Především v případě emocí jako je agrese, se s nimi děti potřebují naučit zacházet. Dospělí jim mnohdy dávají jen nedostatečný příklad, jak se s těmito pocity vyrovnat. Pro děti mají význam osoby, které dokáží přijmout agresivní součást vlastní osobnosti, aniž by ji obracely proti někomu nebo něčemu. Děti potřebují vědět, že ani učitel není bezchybný, že dělá a také dokáže přiznat své chyby. Toto

poznání jim pomáhá postupně si uvědomovat vlastní hodnotu. Chyby je povzbuzují k hledání dalších variant řešení - možná správnějších. (9:78)

Jestliže učitel bude dbát o porozumění, empatii, o smysl pedagogické činnosti, pak je na svém místě a je schopen dát žákovi víc než jen poznatky.

- ***Vliv masmédií***

Čím dál častěji můžeme slyšet o neblahém vlivu sdělovacích prostředků na vývoj dítěte, a s tím také o zvyšující se agresivité mladých lidí. V případě, že je dítěti povoleno časté sledování televize, může nastat situace, kdy dítě začne z tohoto média odvozovat, jak se má chovat.

Zvyšující se agresivní chování a brutalita, se kterou se mohou děti dostat do kontaktu pomocí masmédií, působí na jejich smýšlení. Mnohdy i seriály, které se dospělým zdají neškodné, představují pro děti v tomto ohledu jisté nebezpečí. Dítě totiž často nedokáže oddělit fikci z televize od reality, což znamená, že si neuvědomuje možné následky.

Je tedy dobré, když dítě sleduje televizi s někým dospělým, který je schopen uvést věci, které dítě shlédlo, na pravou míru. V případě, že dítě současně s vrstevníky sleduje pořady v televizi, které se projevují zvýšeným prvkem agresivity, může dojít ke vzájemnému "hecování" a později i k nevhodnému agresivnímu chování, či ublížení další osobě.

Na druhou stranu je pomocí masmédií šířeno mnoho pořadů, které mají výchovný charakter a děti si díky nim osvojují vzorce chování, které jsou společností požadované. Patří k nim pořady typu, kdy hodný policista brání právo a čest před zločinci. I tyto pořady se vyznačují jistým prvkem agresivity a většina lidí je bere jako přínosné, je ale jen na dítěti, jestli se ztotožní s dobrem či zlem.

Je zřejmé, že násilí v televizi může přispívat k růstu agrese jedince. Avšak podmínky, za nichž se tak děje jsou přinejmenším velmi nejasné. Výsledky výzkumů vyvolávají řadu nezodpovězených otázek. A tak celkový dojem je více než rozporuplný. Přímou příčinnou souvislost mezi násilím v televizi a skutečným násilím lze vyloučit. Vždy je třeba pátrat po dalších faktorech, jež se na posilování agrese jedince podílejí. Násilí v televizi je jen jedním z podpůrných vlivů, který se zhodnocuje v konkrétních podmínkách.

Dále byly výše zmíněny volně stažitelné počítačové hry. Hry, které ohrožují chování mladých lidí, jsou takové, kde je použita přemíra agrese. Patří sem různé

“střílečky“, boje v ringu, “honičky“ s auty, trefování kolemjdoucích různými předměty, a mnohé další. Tyto hry mohou pro děti či mladistvé sloužit jako částečný návod k chování v opravdovém životě, v tom právě spočívá jejich nebezpečí. (4:105)

6. PREVENCE A NÁPRAVA

Skutečnost, že agresivita u dětí a mládeže nabývá na intenzitě, je nepopíratelná. Mnoho lidí považuje nepřiměřené chování dítěte za důsledek špatné výchovy. Předpokládají, že rodiče to s dítětem neumějí a učitelé jsou neschopní. Z tohoto jednostranného pohledu vyplývá, že všechny děti by se chovaly dobře, kdyby se jim rodiče a učitelé více věnovali. Rozdíl mezi dětským a dospělým jedincem je v tom, že jen málokteré dítě se jde svěřit dospělému se svými problémy. Proto největší význam pro prevenci a nápravu agresivního chování mají rodina a škola.

U agresivního dítěte je třeba vyhledávat všechny faktory, které mohou nežádoucí projevy podmiňovat, proto musíme vycházet z jeho individuality, respektovat jeho osobnost a brát v úvahu případný vliv rodiny a prostředí na osobnost dítěte. Mohou se vyskytnout případy, kdy rodiče a učitele na řešení problémů nestačí. Zde je lepší variantou vyhledat pro dítě odbornou pomoc psychologa, který má s touto problematikou zkušenosti.(2:11)

Prevenčí můžeme předcházet tomu, aby děti vůbec začali negativně projevovat svoji agresivitu vůči okolí. Avšak v případě, že se tak již děje, měli bychom přistoupit k další fázi, a tou je náprava.

Náprava je velmi náročným a zdoluhavým procesem, proto také vyžaduje dostatek odhodlanosti a trpělivosti ze strany dospělého.

6.1 Rodina

Jako preventivní opatření je vhodné aby se rodiče snažili s dítětem trávit více času, povídat si s ním a naslouchat mu, brát ho vážně, ale také odmítnout jeho chování, pokud ho neschvalují, ale nikdy neodmítnout dítě samotné. Právě při těchto rozhovorech se dozvíme o chování dítěte, které nemusí být vždy správné, aniž by si to dítě uvědomovalo.

Už od narození bychom měli dítěti stanovit předem určitá pravidla chování, podle kterých se má dítě řídit. Tato pravidla by měla být jasně a konkrétně formulovaná a hlavně přiměřená jeho věku. Rodiče nemohou očekávat, že dítě bude dokonalé. Naopak, je velmi dobré a správné považovat za úspěch každý pokrok k lepšímu, který se u dítěte projevívá. Tímto cílem je vychovat člověka, který se bez problémů zařadí do fungování naší společnosti a bude umět vycházet s lidmi, i přes nastalé konfliktní situace.

Při odstraňování nežádoucího chování musí rodiče zaměřit svoji pozornost na správné chování a nepovažovat tyto projevy za samozřejmost. Když budou svou pozornost soustředit na kladné vlastnosti dítěte, dojde k jejich upevnování a postupem času ty špatné vymizí. Povzbuzováním dodáme dítěti potřebnou motivaci, která pomůže zároveň budovat jeho sebedůvěru a sebeúctu. Protože není vůbec jednoduché nahradit nevhodné chování správným, je nezbytné mít dostatek trpělivosti a trvat důsledně na dohodnutém chování. Rodiče by měli přijímat děti takové, jaké jsou, dokázat jim naslouchat a dávat jim najevo, že je mají rádi, i když se nechovají vždy správně.

Kromě projevu nesouhlasu s nevhodným chováním dítěte a stanovováním pravidel, je další důležitou složkou dobrý příklad rodičů, kteří dovedou svým osobním příkladem předávat dětem to, co považují za správné a dávají dětem osobní příklad, jak konstruktivně řešit problémy. Takovýmto příkladem jistě nebudou rodiče, kteří ventilují svoji agresivitu všude kolem sebe – ať už nadáváním, ničením věcí či jiným způsobem. Rodiče by se měli chovat tak, jak to vyžadují po svých dětech. (14:12)

Při zvládnutí agresivity je rovněž nebezpečné agresivní projevy tolerovat, snažit se je potlačovat nebo zlomit. Rodiče by neměli přehlížet, že dítě potřebuje a musí se naučit svou agresivitu ovládat. Protože konflikty patří k životu, musí se dítě naučit je řešit a také se naučit, jak vycházet s ostatními lidmi.

6.2 Školní prostředí

Učitelé jsou hned po rodině dalšími nepostradatelnými lidmi v boji proti agresivitě. Jak všichni dobře víme, škola nemá jen funkci vzdělávací, ale také nezanedbatelnou funkci výchovnou.

V boji proti agresivitě ve školním prostředí je důležité, aby učitel představoval pro žáka jistou autoritu. Autorita učitele a školy jako celku je nezbytnou podmínkou toho, aby škola řádně plnila své poslání, a samozřejmě i toho, aby se vypořádala s agresivitou. Ke zvýšení autority učitele může přispět i vedení školy tím, že se za své učitele (i za ty jen průměrné) bude důsledně stavět a jejich autoritu podporovat téměř za všech okolností.

Jako preventivní opatření proti agresivitě dětí ve školním prostředí může sloužit například - pochvala a povzbuzení ze strany učitele, zadávání činností, ve kterých může dítě vyniknout, snaha učitele dělat průběh výuky pro děti zajímavější, včlenění učení sociálního jednání do běžné výuky, povzbuzování empatie, což znamená vcítění se do osoby proti které je agresivita vedena; pomáhání při budování osobní perspektivy.

V případě, že se již dítě začalo agresivně projevovat, není vhodné, aby učitelé tuto skutečnost ponechávali bez povšimnutí. Takovéto jednání by mělo být bezodkladně ukončeno. Důležité je, abychom s agresory jednali individuálně, zpravidla nikoli před třídou, protože by je tím mohli „tlačit“ do vzdorného postoje. V méně závažných případech a jde-li o děti aspoň trochu socializované, postačí někdy individuální domluva, během níž agresor pochopí, že učitel jeho čin odsuzuje a na oběti mu osobně záleží. Dobré je také pohrozit dítěti trestem a projevit zklamání, že se právě toto dítě dokázalo tak špatně zachovat. Zde velmi záleží na tom, zda žák považuje učitele za dostatečnou autoritu, a jestli s ním sympatizuje. Pokud tomu tak není, nebude brát jeho názory o tom, co je správné, vážně.

6.3 Spolupráce rodina a škola

Škola a rodina jsou nejvýznamnějšími subjekty v životě a výchově dítěte. Proto by cílem obou mělo být vytvoření optimálních podmínek pro rozvoj osobnosti dítěte. Jejich společným úkolem by měla být snaha řešit vznikající problémy co nejdříve po jejich vzniku. Tato spolupráce může probíhat formou třídních schůzek, individuálních schůzek s rodiči problémového dítěte, v některých případech i návštěvami učitelů přímo v rodině. Tyto schůzky by rodiče měly přivést ke změně postojů. Aby škola získala rodiče ke spolupráci, musí ale nejdříve získat jejich důvěru. Pak teprve může sdělit svá očekávání. Snahou učitele by mělo být rodičům naslouchat, ukázat, že jejich problémy a obavy chápe a že jedná v zájmu jejich dítěte.

Pro učitele je individuální spolupráce s rodinou velmi náročná, musí opatrně hodnotit všechny problémy, protože jejich řešení nemusí být vždycky jednoznačné. Vhodné je seznámit rodiče s případnými následky jejich rozhodnutí, ale konkrétní řešení ponechat na nich.

Největším problémem ovšem ale stále zůstává, jak získat rodiče ke spolupráci se školou. Právě rodiny, které mají největší problémy s výchovou dětí a nejvíce by potřebovaly změnit své chování, mají o spolupráci se školou, ale i dalšími institucemi, nejmenší zájem. Jistou vinu na tomto postoji má ale i celkový náhled společnosti na osobnost učitele.

6.4 Zájmová činnost

Zájmové činnosti mají význam zejména pro děti v předškolním věku, kdy se vytváří osobnost dítěte. Zájmové aktivity vedou k pobavení, poučení a zároveň jsou

prostředkem sociálního učení jedince. Jsou důležité pro jeho emocionální vývoj a vytvoření hodnotového systému. Při organizování aktivit ve volném čase je možné sledovat a poznávat chování dětí a zároveň usměrňovat jejich chování a účinně ho ovlivňovat. Nabídka volnočasových aktivit by měla být co nejpestřejší a měla by vycházet z konkrétních potřeb dětí, aby poskytla dostatek možností a prostoru ohroženým dětem, které by jinak trávily svůj volný čas na ulici, protože se nudí a nemají co dělat.

Každé dítě potřebuje poznat, že dokáže být v něčem úspěšné. Pokud tuto šanci nedostane v rodině a následně ani ve škole, měli bychom umět najít oblast, ve které může svého úspěchu dosáhnout. Čím pestřejší je pak nabídka nejrůznějších aktivit, tím větší je pro dítě možnost prožít úspěch. Tím, že nabídneme dítěti prostor, kde může smysluplně trávit každodenně svůj volný čas, můžeme předejít možnosti, že zvolí jinou – negativní alternativu (problémové party apod.).

V dnešní době mají rodiče možnost vybírat z velkého množství zájmových organizací pro děti. Činnosti, které tyto organizace nabízejí, můžeme rozdělit na několik skupin:

- sportovní: kolektivní (fotbal, basketbal, volejbal
hokej, házená,...)
jednotlivci (atletika, bruslení, šachy,
plavání, turistika, horolezectví,...)
- umělecké: výtvarná výchova (kreslení, keramika, výrobky
z papíru, drátkování, modelářství,...)
hudební výchova (zpěv, hra na určitý hudební
nástroj)
- vzdělávací: přírodovědné, jazykové, historické, práce
s počítačem a jinou elektronikou, práce se
zvířaty,...

Jak již bylo řečeno, je dobře zvolená náplň volného času dětí velmi důležitá, rozhodně by ale neměla být koncipována tak, aby dětem nezbyla ani chvilka na to, zajít si s kamarády ven, či užít si čas, který mají samy pro sebe. Toto by znamenalo druhý nevhodný extrém.

6.5 Poradenská pomoc

Pokud nebyla doma ani ve škole prevence dostatečná a za pomoci jiných opatření nedošlo k nápravě agresivního jedince, mohou se rodiče, učitelé i ostatní vychovatelé obrátit na specializované odborníky, kteří se budou snažit společně s nimi nalézt řešení jejich problémů.

Pedagogicko-psychologické poradny

Pedagogicko-psychologické poradny jsou poradenská zařízení, která pomáhají řešit výukové a výchovné problémy u dětí předškolních zařízení, žáků základních, středních a speciálních škol a školských výchovných zařízení a pomáhají při profesní orientaci žáků. Poradny dále poskytují pomoc při řešení osobních a rodinných problémů dětí, provádějí psychologická vyšetření a nápravu specifických poruch učení a chování.

Hlavní náplní činností pedagogicko-psychologických poraden je např. řešení výchovných a výukových problémů, psychologická intervence, rodinná terapie, individuální terapie, práce se třídami, zapojení do programů v prevenci sociálně patologických jevů, konzultace a odborné informace pedagogům, metodické vedení výchovných poradců a metodiků prevence, spolupráce se školními psychology a speciálními pedagogy, přednášky pro pedagogy a rodiče, odborné kurzy pro pedagogy apod.

Všechny tyto činnosti v pedagogicko-psychologických poradnách zajišťují speciální pedagogové, psychologové a sociální pracovníci. V péči poradny jsou zpravidla děti a mládež od 3 do 19 let, až do ukončení vzdělání na středních školách.

Speciální pedagogická centra

Zaměřují se na poradenskou činnost pro děti a mládež s určitým postižením od tří let věku dítěte až do doby ukončené školní docházky. Centra poskytují rovněž poradenské služby školám a školským zařízením, kde jsou integrováni žáci se zdravotním postižením.

Středisko výchovné péče

Tato střediska poskytují všestrannou výchovnou péči pro děti, u kterých hrozí, nebo se již projevila porucha chování či negativní vývoj v sociálním jednání.

Střediska výchovné péče jsou zakládána kvůli preventivní pomoci dětem. Jde o to, aby se předešlo umístění jedince do ústavní výchovy v případě, že se projeví negativní sociální jednání.

Klienti spolupracují se středisky zcela dobrovolně, úspěšnost je založena především na zájmu a ochotě dítěte.

Mezi základní formy práce s klienty patří individuální, skupinová a rodinná terapie.

Kromě tohoto úkolu plní střediska funkci informační (pro pedagogy a školy celkově), a také vyhledávají mravně ohrožené, či narušené děti za účelem poskytnutí možnosti řešení problému.

7. PRAKTICKÁ ČÁST

7.1 Cíle praktické části

Cílem mé bakalářské práce je řešení agresivního chování u předškolních dětí v MŠ, které lze považovat za obranné mechanismy proti neuspokojení některé z potřeb. Děti jsou pak „nebezpečné“ okolí i sobě. Některé děti se fackují, štípají, škubou si vlasy, může jít o stažení dítěte do svého světa tzn. že si dítě přestane hrát, nekomunikuje, může se začít např. i pomočovat. Mezi další projevy můžeme zařadit vyhrožování, řvaní, bití, kousání, plivání, škrábání, strkání a kopání.

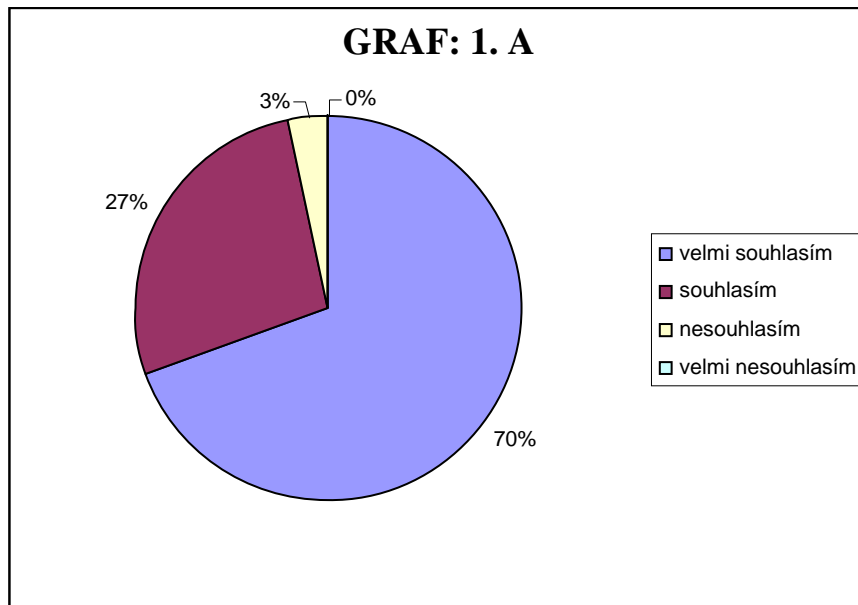
Šetření mé bakalářské práce bylo realizováno formou dotazníku pro učitelky MŠ a jejím vyhodnocením. Nadále jsem použila metodou pozorování za účelem systematického sledování a zaznamenávání projevů nežádoucího chování dětí při jejich vzájemné interakci v tvořivé dramatické hře a hrách pro usměrnění agresivity. Tato metoda má kvalitativní úroveň.

7.2 Výsledky výzkumu – dotazník pro učitelky MŠ

V prosinci 2009 proběhl výzkum u studentek oboru učitelství pro MŠ (kombinovaná forma – 2. až 3. roč.), zaměřený na zjištění názoru na pohled agresivního chování ze strany vychovatele. Celkem bylo osobně rozdáno 80 dotazníků s návratností 62 dotazníků. Dotazník obsahoval 6 otázek týkajících se poznání projevů agresivního chování a samostatné označení dalších projevů, informovanosti rodičů o výskytu nevhodného chování ze strany vychovatele, aktuálnosti agresivního chování, rozdílů v agresivním chování u děvčat a chlapců. Učitelky mateřských škol byly jak z víceletých, tak z máloletých škol. Jejich počet let praxe nebo věkové složení jsem nesledovala.

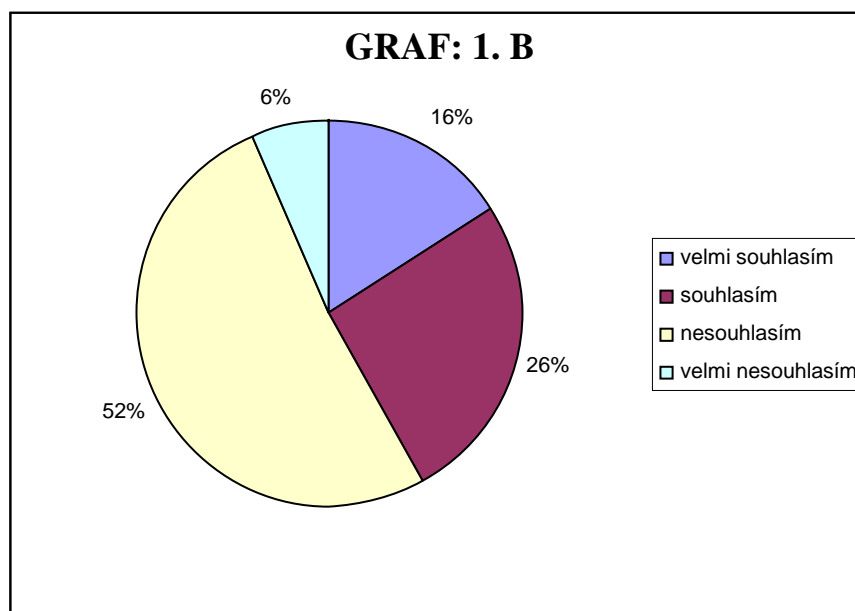
7. 2. 1 První otázky se týkaly názoru učitelek, jaké chování považují za agresivní.

1. A) *Fyzicky napadá své vrstevníky – kope, strká do nich, štípe, kouše, škrábe apod.*

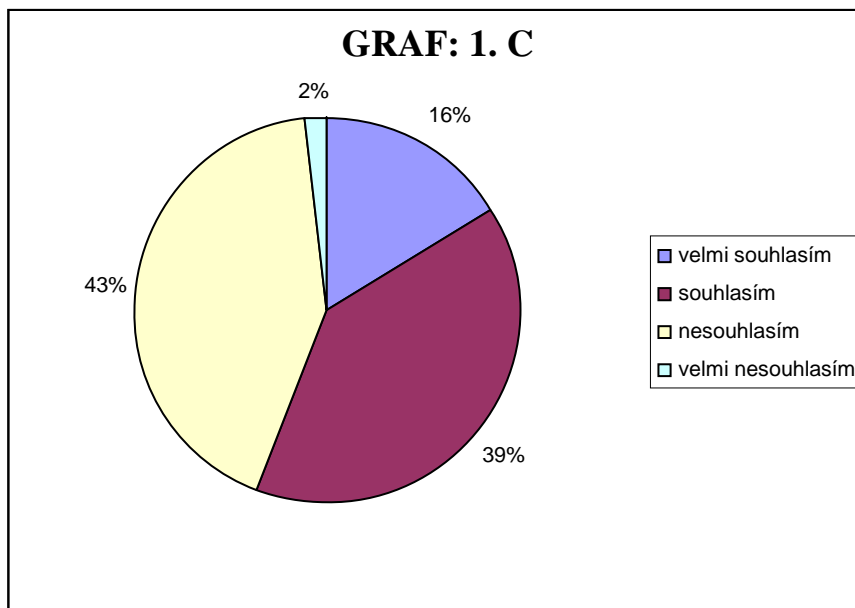
Dotazované učitelky považují fyzické napadení za velmi agresivní jev chování, což je z hlediska místa práce přiměřené a pro děti v mateřské škole je to přirozená obrana.

1. B) *Je našťvaný/á na jiné dítě z kolektivu a dává mu/jí to zjevně najevo.*

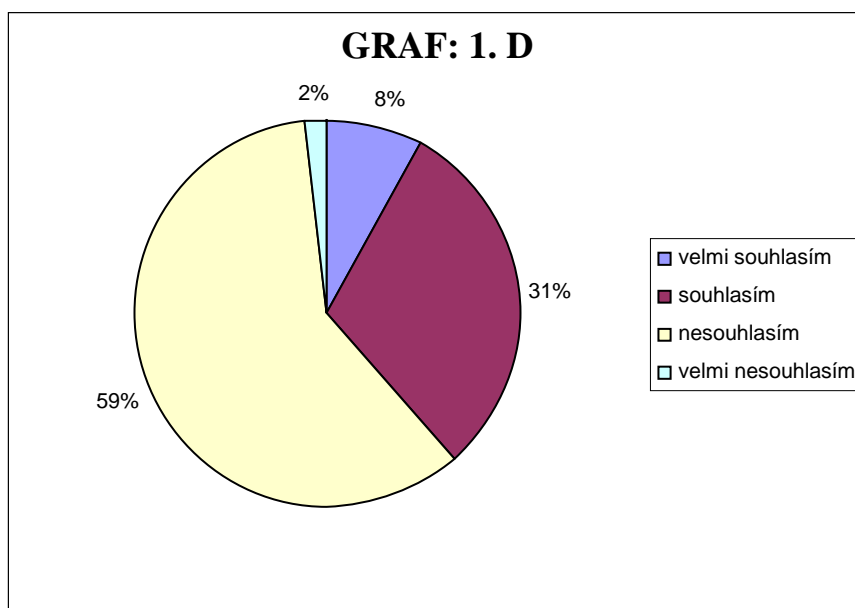
Jak je vidět podle grafu, toto chování učitelky nepovažují za agresivní, protože se spíše jedná o momentální náladu dítěte a způsob jak se vypořádat s momentálním stavem dítěte, vzhledem k malým zkušenostem.

1. C) Bere dětem hračky, aniž by se předem zeptal/a, trhá jim předměty z ruky.

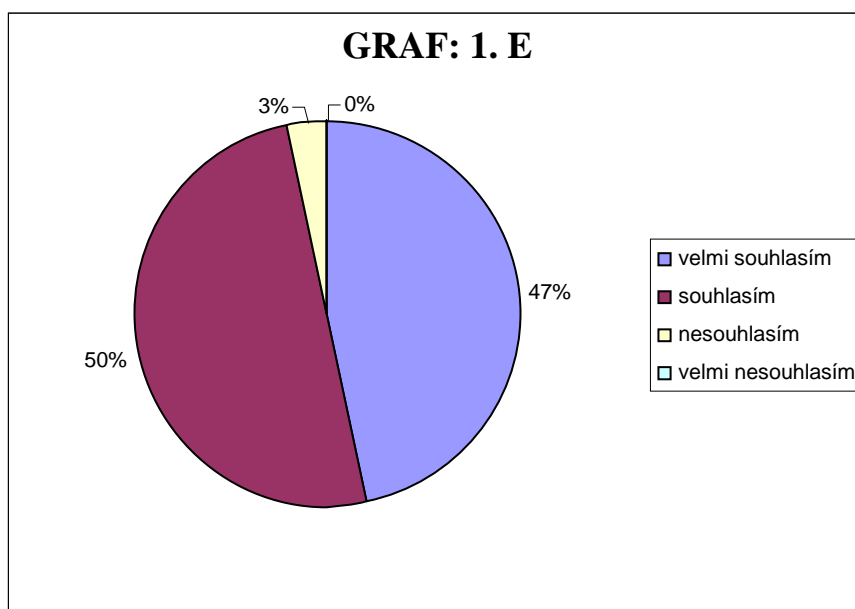
V tomto grafu je vidět, že některé učitelky považují toto chování za agresivní a jiné naopak, podle mého názoru, jde spíše o to, že se dítě nenaučilo svého kamaráda poprosit o hračku a společně se domluvit na vzájemné hře s danou hračkou.

1. D) Navádí ostatní, aby si s nějakým konkrétním dítětem nehráli, nebo aby s ním nekamarádili.

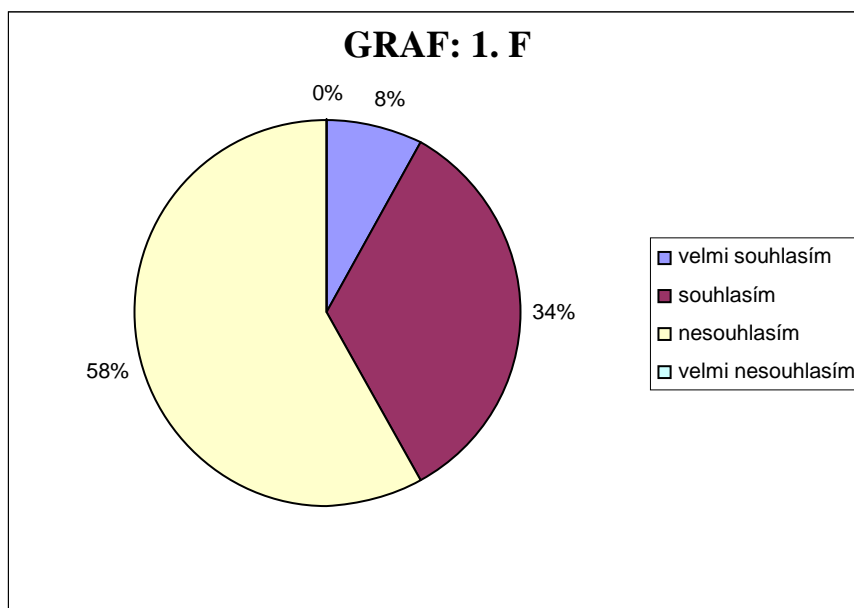
Zde se spíše i podle mínění učitelek jedná o to, jak je nám kdo sympatický a jakým způsobem se s tím dané dítě dovede vypořádat. Pokud to dítě necítí stejně jako ten kamarád co nabádá tak se mu nepodmaní., spíše slabší osobnosti k tomu mají sklony ale záleží také na tom , které dítě k tomu popuzuje ostatní, protože dítě ke kterému mají ostatní respekt je ostatními respektováno. Učitelka by toto chování měla usměrňovat správným směrem.

1. E) Chová se nevhodně k věcem – hází hračkami, rozbíjí věci, kope do nábytku, či si jinak vylévá zlost na určitých předmětech (tedy nikoliv na dětech).

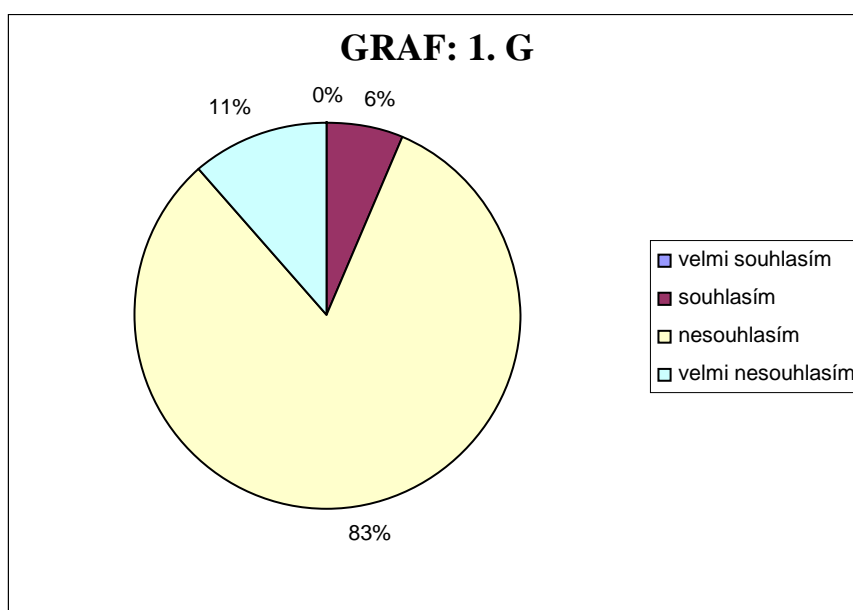
Toto chování považují učitelky za velmi agresivní, podle mého názoru, jsi ale skoro každý něčím hodí, pokud cítí nějakou zlobu a je lepší, když jsi tzv. vylévá zlost na neživých předmětech než na svých kamarádech. Je samozřejmé, že to musí být v rámci nějaké meze a ne, že to bude dítě dělat pořád. Učitelka by měla dětem pomoc najít jinou cestu, k tomu jak usměrnit svojí zlobu.

1. F) Pomlouvá před ostatními dětmi někoho z kolektivu, říká o něm, jak je nemožný/á, má blbé oblečení, chová se špatně apod.

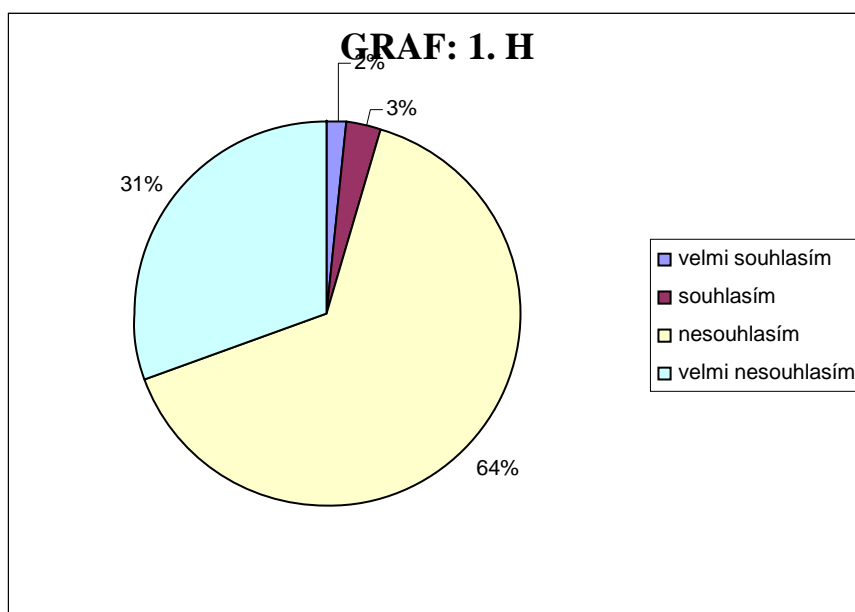
S tímto názorem učitelek velmi souhlasím, děti by se měli naučit, že se ostatní nesoudí podle toho jak vypadá, ale jakým způsobem se k nám chová a že každý nemá vždy pořád dobrou náladu a mi to musíme respektovat a ne mu místo toho ubližovat.

1. G) Neposlouchá učitelky, chce si dělat věci po svém a sám.

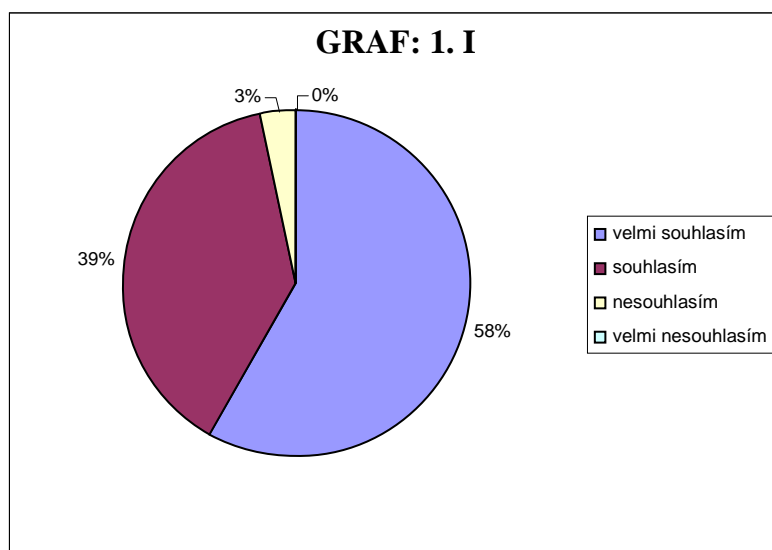
V tomto případě se určitě o agresivní chování nejedná, jde zde spíše o to, že učitelka nemá před dítětem dostatečný respekt a vymezená pravidla a dítě ví, že i když bude určité věci porušovat, tak si toho nikdo ani nevšimne a učitelka neudělá žádnou nápravu. Dítě potřebuje mít jasná vymezená pravidla a režim, a musí vědět jaká náprava ho čeká.

1. H) Šťourá se v jídle, nechce jíst, nebo u jídla vyrušuje ostatní.

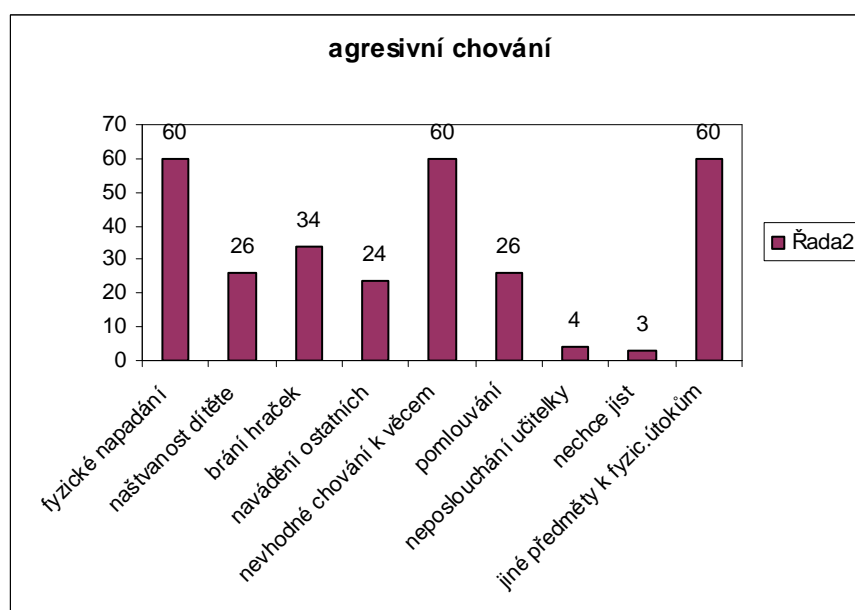
Jak vím ze své zkušenosti, děti jsou v dnešní době hodně vybíravé a takovéto situace, zažívám u dětí dnes a denně a určitě to nepovažují za agresivní chování, jak i společně se mnou ohodnotily učitelky.

1. I) Využívá jiných předmětů k fyzickým útokům na své vrstevníky – např. po nich hází hračky, hází po nich písek, něčím do nich dloube, píchá apod.

V tomto případě, se z hlediska věku dětí, jedná jak je vidět podle výsledků o agresivní chování a je potřebovat dané dítě pořád usměrňovat a hledat jiná řešení.

Zhodnocení grafů: 1.A – 1.I

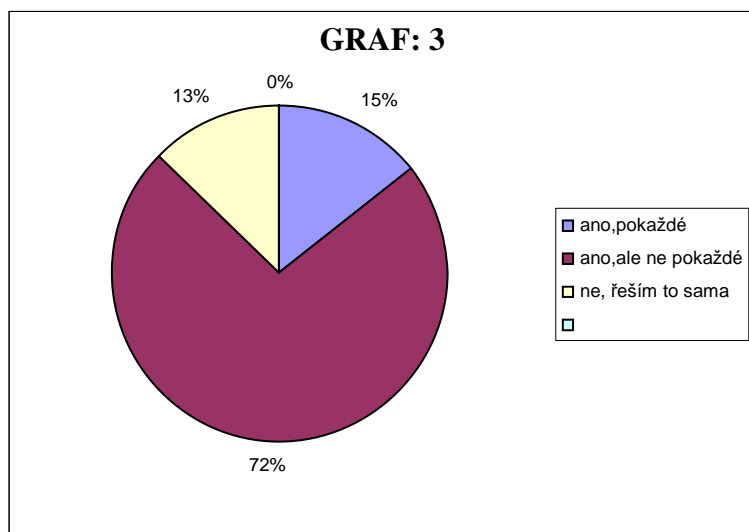

Otázky zaměřená na formy agresivního chování, které se objevují v MŠ, měli za cíl sestavit podle názoru učitelek nejčastější druhy agresivních a násilných projevů, se kterými se učitelky setkávají a které považují za agresivní. Mezi nejfrekventovanější formy, jak ukazuje graf, patří fyzické napadání, nevhodné chování k věcem a využívání jiných předmětů k fyzickým útokům na své vrstevníky. Méně často považují učitelky za agresivní chování naštvanost dítěte, s čímž souhlasím, protože dítě nemusí mít zrovna dobrou náladu a jelikož ještě nemá dostatek zkušeností musí se nějakým způsobem bránit a to je právě to, že si s někým nehraje, nepůjčí mu hračky atd. Brání hraček, také nepovažují za agresi, ale to že dítě spíše po dané hračce touží a neuvědomí si, že by bylo dobré se optat kamaráda. Při navádění ostatních se spíše jedná o to, že každý nám není sympatický a dítě to vyjadřuje tím, že nabádá i ostatní k takovému chování, ale zaleží čistě na vyzrállosti dětí, zda to budou poslouchat či ne. Vůbec se dotazované nesetkaly s neuposlechnutí učitelky, pokud ano myslím, že daná učitelka nemá tu správnou autoritu u dětí a jejich reakce pak k ní můžou agresivní.

7. 2. 2 Další otázka se týkala názoru, jaké další projevy byste sám/sama označil/a za agresivní a nenašel/nenašla jste je v předchozích variantách?

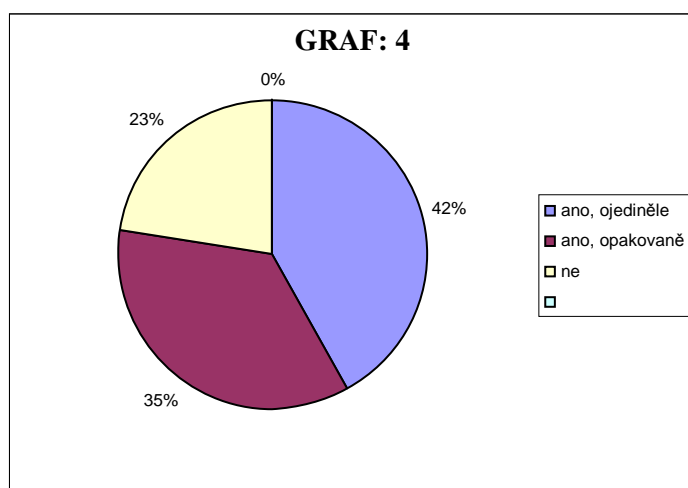
Odovědi – dotazované učitelky ještě zahrnuli do agresivního chování, které nebylo uvedeno následující: agresivita vůči sobě, záměrné ubližování, slovní vyhrožování, posmívání se druhým, neovládání svého vzteku, používání vulgárních slov.

7. 2. 3 Informujete rodiče o výskytu nevhodného chování u jejich dětí?

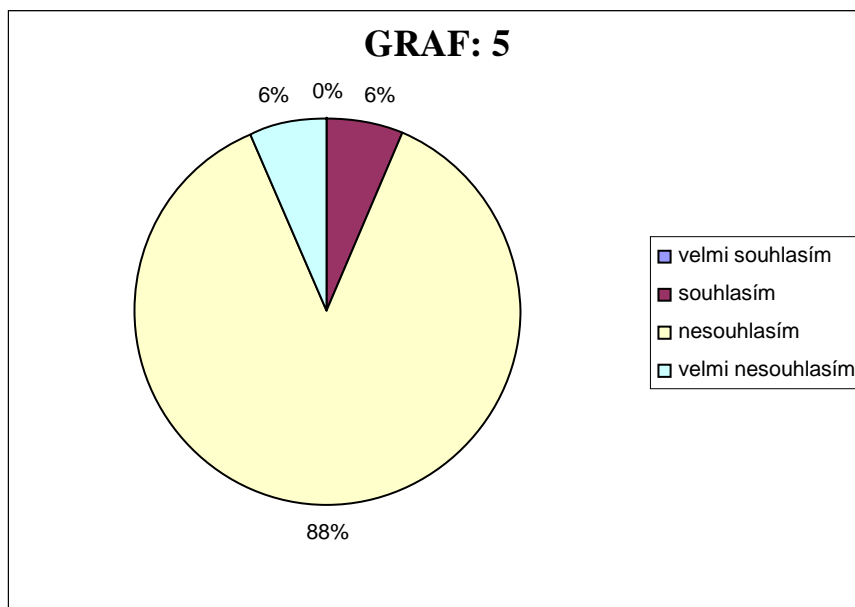
Jak je zřejmé podle grafu, učitelky z mateřské školy, většinou rodiče informují o nevhodném chování svého dítěte, ale myslím si, že jen pokud přesáhlo dítě určité hranice a pravidla, která jsou mezi učitelkou a dětmi. Souhlasím s učitelkami, že pokud dítě překročí určité hranice, rodiče by o tom měli vědět, ale určitě nesmí jít o to, že rodiče dítě za to doma pokárají, což už nemá žádný význam, ale spíše jde o to z dítětem danou situaci, která nastala rozebrat a pokud možno následující den to zkonzultovat i s paní učitelkou.

7. 2. 4 Setkala jste se za poslední 3 měsíce s některým z uvedených projevů chování u příslušného dítěte?

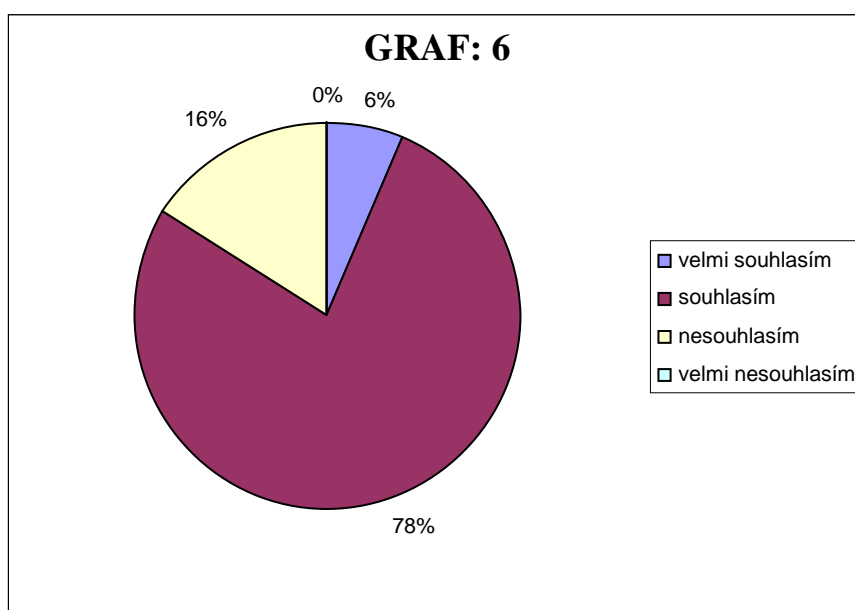

Jak je vidět podle výsledků z dotazníku, učitelky se a agresivním chováním setkávají často, dalo by se říct, že v každé třídě se najde nějaký agresor, který vyvolává konflikty.

7. 2. 5 Objevuje se více projevů agresivního chování u DĚVČAT?

7. 2 6 Objevuje se více projevů agresivního chování u CHLAPCŮ?

V převážné většině (78%) se učitelky MŠ domnívají, že se agresivita týká především chlapců. jen 16% učitelek určilo za „agresory“ i dívky. V tomto ohledu se názory učitelek liší od odborné literatury. Říčan uvádí údaje o téměř stejném podílu dívek i chlapců na agresivním chování. Rozdíl je však ve formě agresivity, kdy dívky využívají spíše psychologického nátlaku než fyzických ataků. Některé studie však poukazují na nepřímou agresivitu dívek, které jsou schopny pomluvy nebo vyloučení

soupeřky z kolektivu. Toto zjištění však neplatí pro sourozenecké vztahy, kde jsou agresivní dívky i chlapci stejnou měrou.

Podle mého názoru se v mateřských školách setkáváme s agresivními projevy spíše u chlapců.

7.3 Pozorování při příběhu

Průzkum byl realizován v lednu 2010 v mateřské škole Čtyřlístek v Trhových Svinech. Mateřská škola je pětiletým zařízením s kapacitou 120 dětí. Kapacita jedné třídy je maximálně 25 dětí. Místo odpoledního odpočinku, mají děti v naší školce zřízen klub předškoláků, kde jsem také realizovala toto pozorování. Věkové rozmezí dětí je od 5 do 7 let. Počet dětí v pozorované skupině bylo 12. Časové rozmezení bylo ve dvou dnech cca 45 min. v daném klubu pro předškoláky.

Tato metoda bude mít vzhledem k množství jednotlivých sledovaných prvků komplexní povahu a bude sledovat vzájemné souvislosti v rámci celku. Vzhledem k počtu sledovaných dětí se jedná o skupinové pozorování a k práci s agresivitou dětí jsem využila příběh „Tam, kde žijí divočiny“. Při realizaci příběhu jsem se zaměřila na sledování následujících vztahů jednotlivých dětí vzhledem k ostatním dětem i k učiteli, dále jsem se zaměřila na jejich chování a jednání při hře. Toto pozorování je následně vyhodnoceno po daném příběhu.

7.3.1 Příběh jako nástroj prevence sociálně patologických jevů

A: „TAM KDE ŽIJÍ DIVOČINY“.

- **Cíl:** Základním cílem je prevence sociálně patologických jevů prostřednictvím vytváření prosociálních postojů ve vztahu k ostatním lidem, zejména respektu a tolerance, a rozvoj zdravých životních návyků.
- **Výstup:** Umět rozpoznat projevy násilí a vhodně na ně reagovat, respektovat odlišnosti jiných lidí, seznámit se zásadami chování v situacích, které ohrožují zdraví nebo život.

„Poslouchejte, teď vám povím příběh o Maxovi.“

(dlaně za uši – posloucháme)

„Možná je tu mezi námi, to se pozná velmi záhy.“

(ukazujeme prstem na kamarády)

„Kdo si nechce prsty spálit, ten se musí kamen vzdálit.“

(uděláme pohyb, jako když si popálíme prsty)

„Max však nedbal této rady a vydal se světem hlady.“

(jdeme v kruhu za sebou, na slovo hlady se posadíme)

„Možná, že se tenhle příběh odehrál daleko, ale možná také velice blízko. Žila jednou jedna maminka se svým synem Maxem. A jednou večer si Max vlezl do své vlčí kůže.“

- **Diskuse:** „Co se s ním stalo? Co to znamená obléci si vlčí kůži?“ Lze s dětmi předvést. Prostor pro návrhy.... „Byl z něho tedy vlk (možnost za pomoci encyklopedie a knih zjistit, jak se chovají vlci)? „Znáte nějakou pohádku o vlkovi? Jaký je v pohádkách? Zatančíme si tedy vlčí tanec (pantomima).“ Až vyčerpáme nápady, vysvětlíme dětem, co se tím myslí doopravdy, pokud na to nepřijdou samy.
- „Max vyskočil na postel (děti vylezou na židličky), potom se začal válet po podlaze (kutálení po koberci) a nakonec začal běhat po pokoji (děti běhají po třídě).“
- **Diskuse:** „Už jste někdy zlobily?“ Děti mohou např. pantomimou ukázat, nebo říci, co dělají, když jsi myslí, že zlobí... „Zlobíte někdy schválně jako Max?“
- „A Max zlobil a zlobil a zlobil, až ho maminka okřikla: „Ty divočino!“ Max jí řekl: „Já tě sním!“ A tak ho maminka poslala bez večere spát. Tu noc vyrostl v Maxově pokoji les, rostl a rostl, až strop zmizel pod listím a stěny se otevřely do světa. Kolem se valil oceán a na něm plula loďka pro Maxe. Utvoříme si také loď, všichni se společně posadíme za sebe a drží kamaráda před sebou za ramena, naklání se podle vln a můžeme si přitom zazpívat písničku.“
- **Písnička:** JEDEN, DVA TŘI, ČTYŘI, PĚT. OBJEDEME CELÝ SVĚT. KAM DOPLUJEM, NEVÍME, TO SE BRZO DOZVÍME. DVA, TŘI, ČTYŘI, PĚT A

ŠEST KDO CHCE, TEN SE MŮŽE SVÉZT. AŤ SI RYCHLE NASTOUPÍ
KDO NECHCE, TEN PROHLOUPÍ.

- **Činnost:** „*Ted' děti nakreslíme sami sebe, jak zlobíme doma. Všechny obrázky potom děti s vaším zlobením uložíme do krabice a přelepíme, aby zlobení nemohlo ven. Krabici schovává a když bude někdo zlobit jak Max, tak mu tu krabici ukážeme a upozorníme jak by mohl dopadnout.*“

B: „DIVOČINA ESERGA (AGRESE)

- **Cíl:** Seznámit se s pravidly chování ve vztahu k druhým.
- **Výstup:** Umět se bránit projevům verbálního i fyzického násilí, ubližování a ponižování a umět tyto projevy rozpoznat.
- „*Včera jsme si povídali o klukovi Maxovi co dělal a dneska se dozvíme, kam až doplul. Doplul k jednomu místu, kde potkal divočinu. Já jsem Eserga, řekla a spustila na něj svůj strašlivý řev. Představíme si, že jsme také divočiny, a zkusíme si také pořádně zařvat a cenit své strašlivé zuby (děti vycení zuby), koulet svýma strašlivýma očima (přidáme zakoulení očima) a tasit své strašlivé drápy (napodobíme drápy). Eserga lákala Maxe, aby se k ní přidal, že bude silný a nebude muset nikoho poslouchat, jenom ji. Max souhlasil, ale brzy zjistil, že to neměl dělat. Eserga nejprve začala Maxovi nadávat a potom ho dokonce i začala bít.*“
- **Diskuse:** „*Už jste někdy taky někomu nadávaly a proč? (kdo někdy nadával dá si ruku na hlavu). Líbí se mi, když mi někdo nadává? Proč si vlastně lidé nadávají a ubližují? Šlo by to řešit jinak? Jak? Zkusíme si divočinu popsat.*“
Děti přidávají vlastnosti a nápady, jak by mohla vypadat. - Já si myslím....
- **Pohybová hra:** Jedno dítě dělá Esergu, odříká říkanku, ostatní děti mají za úkol poschovávat se po třídě.

„ESERGA JSEM HODNĚ ZLÁ,
KDO SE NA MĚ PODÍVÁ,

*TEN TO SCHYTÁ,
TŘI, DVA, TEDĚ. “*

- Na slovo teď Eserga vybíhá a snaží se chytit dítě, které se nestačilo schovat. Když ho chytí, odvede si ho do vyhrazeného prostoru. Ostatní děti vytvoří kruh okol Esergy, drží se za ruce. Ta zůstane uprostřed spolu s chycenými dětmi. Děti chodí okolo ve velkém kruhu a odříkávají:

*„ESERGO UŽ NEBUĎ ZLÁ,
POJĎ SI S NÁMI PĚKNĚ HRÁT. “*

Pak děti vezmou Esergu mezi sebe a zatočí se s ní:

*„ESERGY SE NEBOJÍME,
VŠICHNI SE S NÍ ZATOČÍME. “*

- *„Divočina byla najednou větší a větší a čím víc ji Max poslouchal, tím víc rostla. Max najednou dostal strach. “*
- **Činnost:** *„Utvoříme děti kruh, který se bude pomalu zvětšovat. Poté si sedneme a obejmeme si kolena. A teď mi řekněte na koho myslíme, když máme strach?“*
A čekáme na správnou odpověď, např. na maminku a na tatínka, to znamená na ty, kteří jsou mi nejbližší. *„Teď se děti se rozhlédněte kolem sebe. Koho máme nejbližše sebe? A pevně ho obejmeme. Jen tak můžeme Maxovi pomoci. “*
- *„Když Max přemohl strach, řekl divočině: „Ticho!“ A zkontroloval ji svým kouzelným trikem: upřeně se zadíval do jejich očí, ano nemrkl. A my si také tak zakřičíme a odeženeme napořád tu zlou esergu. “*
- **Pracovní část:** Děti si ve skupinách zkusili vymodelovat nějakou divočinu podle vlastní fantazie, zkusili ji vymyslet i vlastní jméno.

7.3.2 Vyhodnocení reakcí dětí z pozorování a videozáznamu:

- **Chování k ostatním dětem**

- sociální vstřícnost a přizpůsobivost je v této skupině velmi dobrá, vzhledem k dlouhodobější práci s těmito dětmi, hodně záleží na momentálním rozpoložení dětí
- v daném kolektivu není nikdo z dětí kdo by se vyhýbal ostatních a stranil se jich, mám zkušenosti, že jsou to většinou děti, které do klubu chodí jen málokdy a nemají vytvořené takové vztahy s dětmi, jako ti co chodí každý den
- co se týká otázky zda se některé děti nechají vést a ovládat ostatními, tak můžu zhodnotit, že ty děti co mají také většinou odklad kvůli nevyzrálosti se tzv. opičí podle svých kamarádů, protože nemají vlastní fantazii a neví si rady s daným tématem, jedná se jak o děvčata tak i chlapce
- v této skupině dětí, se při daném příběhu žádné konflikty nenašli, i když jsou zde velmi dominantní typy dětí, které jsi tvrdě stojí za svým a dovedou děti i fyzicky napadnout (kopnout, šťouchnout, slovní urážky...)
- ohledně pozorování zda jsou ve skupině děti, které obtěžují či strhávají pozornost na sebe, musím podotknout, že při realizaci tohoto příběhu, se právě ten určitý chlapec tak neprojevoval, jak v každodenním chodu klubu. Většinou je právě on, kdo nám narušuje činnost a strhává pozornost, tím že neuposlechne a upozorňuje na sebe, mám s ním velké problémy ho uspokojit, protože odmítá dělat to c ostatní, musí ho to hodně zaujmout

- **Chování při hře**

- při realizaci této hry byly děti velmi iniciativní, vzhledem k tomu, že téma pro ně bylo známé a zajímavé, rádi se do všeho zapojili, bez nějakých připomínek
- děti dodržovali domluvená pravidla, zapojovali se do rozhovoru a byli velmi komunikativní
- při závěrečné činnosti děti nevěděli co nakreslit na daný úkol, a tak většinou všechny namalovali to co viděli u ostatních a velký problém měli hlavně děvčata, která i při rozhovoru nevěděla jak odpovědět na otázku: „ Jak zlobíme a co děláme“. Odpověděli že jen občas a malinko, zato chlapci se předháněli kdo jak doma zlobí
- děti velmi bavila schovávaná s esergou, jen mě docela zarazilo, že některé děti se nechtěly za esergu převléknout, zřejmě měli pocit že se agresivitu bojí

- **Chování k učitelce**

- s dětmi v tomto klubu, mám velmi dobrý vztah, spíše s nimi se zapojuji do všech her a ukazuji, že i já to zvládám a děti to velmi oceňují, nejedná se zde o příkazy
- děti mě respektují i daná společná pravidla a přijímají moje výtky

7.4 Závěr šetření

Šetření mé bakalářské práce, mělo za cíl zjistit, jak si učitelky v mateřských školách myslí, že se chová agresivní dítě a podle mého závěru jsem dospěla k tomuto:

- Učitelky skutečně podaly důkaz, že u dětí v předškolním věku považují za agresivní ty projevy chování, jež odpovídají fyzické agresivitě.
- Z hlediska celkového obrazu o problematice se stala spornou položka představující spíše vzdorovité chování (Vzteká se, válí se po zemi, když není po jeho / po jejím, ostře odmlouvá – až křikem). Řadou respondentů mohla být chápána v dimenzích agresivity z toho důvodu, že se některé děti ve fázi vzdoru mohou začít skutečně chovat agresivně a určité projevy při dosahování cíle mohou k agresivitě nakonec sklouznout.
- Učitelky většinou rodiče informují o nevhodném chování svého dítěte, ale jen pokud dítě překročí určité hranice, rodiče by o tom měli vědět, ale určitě nesmí jít o to, že rodiče dítě za to doma pokárají, což už nemá žádný význam.
- Podle respondentů, kteří vnímají nárůst agresivního chování za velmi vysoký se jedná o dnešní výchovu v rodině a způsob trávení volného času s dětmi. Kdy se děti většinou odloží k počítači a televizi a pokud se daný program nechá jen běžet bez nějakého smysluplného účelu, je v médiích spousta agrese a ta má vliv na správný vývoj dítěte.
- V pohlavních rozdílech v míře útočnosti se chlapci chovají útočněji než děvčata ve všech ohledech. Děti se méně vztekají, ale více se perou, což je vlastně průvodní projev zákonitého postupu do vyššího stadia společenského vývoje.

Při dalším šetření, jsem se zabývala pozorováním dětí při příběhu a dospěla jsem k tomuto názoru:

- Chování při hře bylo při této realizaci, velmi uspokojivé, vzhledem ke každodenní práci s těmito dětmi, se vždy spíše jedná o momentální rozpoložení dětí a hlavně o zaujetí danou činností. Což se v tomto případě potvrdilo, že dané téma děti velmi zaujalo.

- Vzhledem k věku dětí, jim spíše dělalo problémy vyjádřit se o tom, co to znamená to zlobení a jak to vlastně dělám, že se na mě daná osoba zlobí. Při dané diskusi, jsem s dětmi došli k závěru, že se v mnoha případech jedná o porušení nějakých stanovených pravidel, ať už doma nebo ve školce a následně na to musí být vždy nějaká náprava.

8. ZÁVĚR

Tato bakalářská práce by měla být určitým pohledem na problematiku agresivního chování dětí, jeho příčinami a prevencí, která vede k nápravě. Text je koncipován jako stručné uvedení do dané problematiky, které má sloužit pro počáteční orientaci.

V práci se zaměřuji na to, co je to dětská agresivita, co jí vyvolává jak se projevuje a jakým způsobem je dobré postupovat při snaze o její zmírnění či odstranění.

V tomto věku (předškolní věk) se projevuje agresivní chování tím způsobem že je zaměřeno proti vrstevníkům, které se projevuje útočností - útočným jednáním vůči druhému jedinci nejčastěji při hrách s jinými dětmi. Agresivitu u dítěte vyvolává nemožnost dosáhnout nebo mít něco, co si dítě velmi přeje (hračka, prvenství ve hře). Je to tedy touha dítěte po něčem nebo po někom.

Velmi se diskutuje o tom, zda je agresivita dědičná. Zvláště v předškolním období bych tuto diskusi zavrhla. U mnoha dětí ještě ani nemůžeme mluvit o pravé agresivitě, je to jen pokus dítěte zachovat se způsobem, který mu nejvíc vyhovuje a u kterého se domnívá, že bude mít úspěch - dosáhne svého. Míra uvědomění si toho, že dělá něco špatně, není podle mého názoru u dítěte předškolního věku určitě stoprocentní.

Agresivitu vyvolává také špatný příklad, který dítě vidí ve svém okolí. Jestliže dítě chce nějakou hračku a vezme si ji od druhého dítěte tak, že ho uhodí a hračku sebere, a nic se mu nestane, nedostane žádnou odezvu na své chování, pak je to špatně a dítě si tak vytváří příští model - vzorec svého chování. Špatným příkladem je samozřejmě také to, pokud rodiče nebo vychovatel dítě v předškolním období bezdůvodně trestá. Pokud se to stává, dítě vidí a vnímá tento model chování a připadá mu normální.

V poslední době se také hovoří o roli sdělovacích prostředků na vývoj dítěte. V předškolním období má dítě trávit volný čas vždy s někým z dospělých, aby si pak mohli o tomto společně stráveném prožitku vyprávět. Je to velmi důležité, protože i televizní reklamy, které jsou zařazovány uprostřed pořadů pro děti, nejsou pro děti v předškolním období často vhodné a mohou jim pak ve fantazii udělat zmatky nebo vyvolat neklid.

Je důležité vnímat impulzivitu dítěte, jeho temperament a brát to v úvahu. Dobré je u takového dítěte ho naučit „vybíjet“ jeho temperament na základě různých sportovních aktivit. Pokud dojde u dětí k nějakému agresivnímu chování ze strany

tohoto dítěte vůči jinému dítěti, které ještě tuto situaci nedokáže samo zvládnout, je důležité se za dítě postavit a pomoci jim. Je podstatné, aby při bouchnutí dítěte se zamezilo aby agresivní dítě bilo dál a my bychom měli oběma dětem pomoci, aby konflikt mezi sebou řešily, dokázali se jeden druhému omluvit a ukázat vhodný způsob řešení.

V případě, že víme, co agresivita znamená, jaké jsou její příčiny a jakými způsoby se projevuje, jsme schopni přistoupit k samotnému řešení problému.

Proti agresivitě v ranných stádiích většinou dokážeme úspěšně bojovat sami. V opačném případě je ale dobré přizvat na pomoc odborníka. Když se agresivitu nepodaří usměrnit či odstranit včas, může dojít k jejímu rozvoji do vyšších stádií. Zde už agresivita znamená problém nejen pro jedince či rodinu, ale je problémem celé společnosti.

A právě z tohoto důvodu nesmíme čekat, až problém přijde, musíme se mu snažit předcházet. Prevence je tedy nepostradatelnou složkou v boji proti agresivitě, ať už se koná v rodinách, školách, či za pomoci odborníků a jejich přednášek.

Nejdůležitější ale je dobrý příklad lidí, na kterých nám záleží, a které si vybíráme za svůj vzor. Je tedy načase na chvíli se zastavit a popřemýšlet nad tím, jakým vzorem bychom byli my sami pro své okolí.

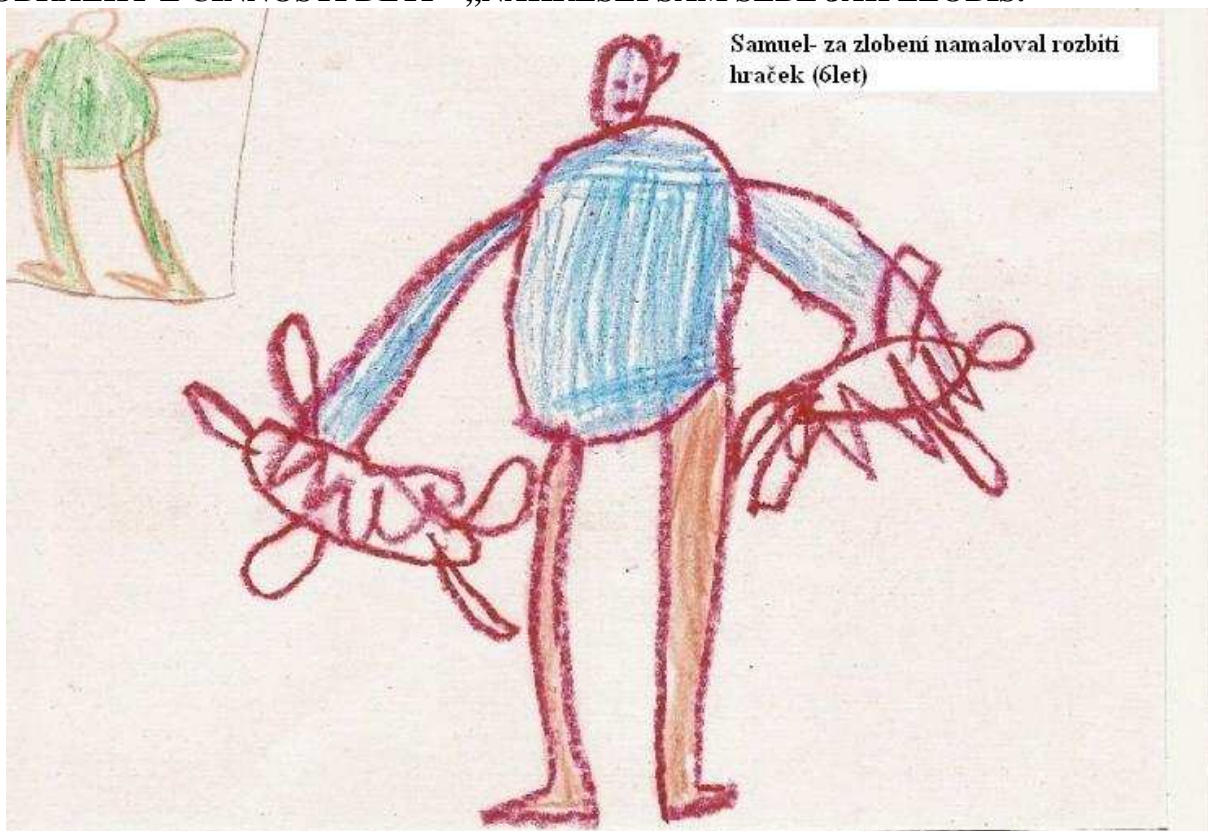
9. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

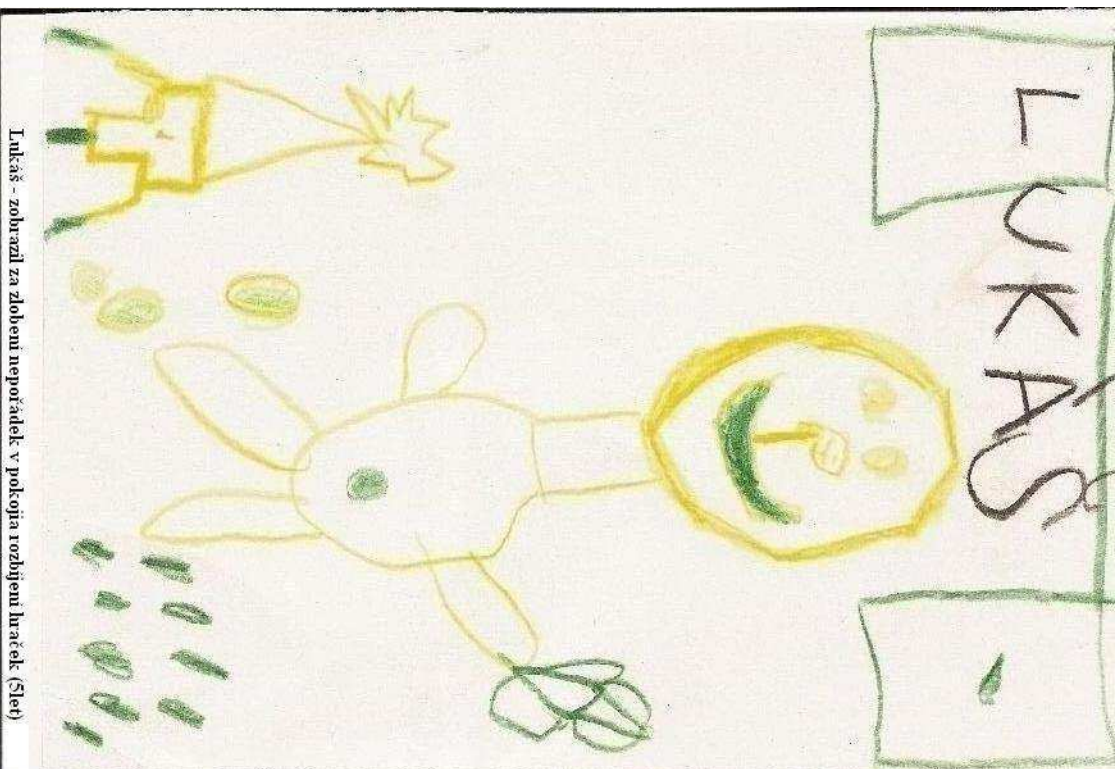
1. ANTIER, E. *Agresivita dětí*. Praha: Portál, 2004. 104 s. ISBN 80-7178- 808-2.
2. BACK, A. *Proč děti zlobí a co s tím*. Praha: Samuel, 2005. 88 s. ISBN 1-84291-033-7.
3. BARTOŇOVÁ, M. *Kapitoly ze specifických poruch učení I*. Brno: Masarykova univerzita, 2004. ISBN. 80-210-3613-3.
4. ČERMÁK, I. *Lidská agrese a její souvislosti*. Žďár nad Sázavou: Fakta, 1999. 204 s. ISBN 80-902614-1-8.
5. EDWIGE, A. *Agresivita dětí*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-808-2
6. EDELSBERGER, L. a kol. *Defektologický slovník* (Sovák, M.). HaH Vyšehradská, s. r. o, 2000. ISBN 80-86022-76-5.
7. HELUS, Z. *Dítě v osobnostním pojetí*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004. 232 s. ISBN 80-7178-888-0
8. HOSKOVCOVÁ, S. *Psychická odolnost předškolního dítěte*. Praha: Grada, 2006. 160 s. ISBN 80-247-1424-8.
9. KOLLÁRIKOVÁ, Z., PUPALA, B. *Předškolní a primární pedagogika*. Praha: Portál, 2001. 456 s. ISBN 80-7178-585-7.
10. MATĚJČEK, Z. *Co děti nejvíc potřebují*. Praha: Portál, 2007. 108 s. ISBN 978-80-7367-272-0.
11. MATĚJČEK, Z. *Po dobrém, nebo po zlém*. 5. vyd. Praha: Portál, 2000. 109 s. ISBN 80-7178-486-9.
12. MORRISH, R. *12 klíčů k důsledné výchově*. Praha: Portál, 2003. 133 s. ISBN 80-7178-786-8.
13. PREKOPOVÁ, J. *Malý tyran*. 4. vyd. Praha: Portál, 2000. 156 s. ISBN 80-7178-485-0.
14. ROGGE, J. U. *Děti potřebují hranice*. 2.vyd. Praha: Portál, 2000. 131 s.
15. PTÁČEK, R. *Poruchy chování v dětském věku*. Praha, Vzdělávací institut ochrany zdraví, 2006. ISBN 80-86991-81-4.
16. ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-049-9
17. ŘÍČAN, P. *Psychologie osobnosti*. 5. vyd. Praha: Grada, 2007. 200 s. ISBN 978-80-247-1147-4.
18. ŠAPNHELOVÁ, I. *Jak usměrňovat agresivitu*. Praha, Vzdělávací institut ochrany zdraví, 2007. ISBN 978-80-86991-00-9.

19. ŠULOVÁ, L., MERTIN, V.a kol.: *Psychologie pro učitelky mateřské školy*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-418-4.
20. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. Praha: Portál, 2000. 528 s. ISBN 80-7178-308-0.
21. WYCKOFF, J., UNELLOVÁ, B. *Výchova bez křiku a pohlavků*. Praha: Mladá fronta, 2004. 164 s. ISBN 80-204-1193-8.

10. PŘÍLOHY K PRAKTICKÉ ČÁSTI

A.OBRÁZKY Z ČINNOSTI DĚTÍ – „NAKRESLI SÁM SEBE JAK ZLOBÍŠ.“

Lukáš - zobrazil za zlobení neporiadek v pokojni rozbíjajú hračiek (5let)

Vilma - maľovala se zlobi, keď sa skáču se sestrou na posteľ (5let)

B. FOTODOKUMENTACE Z ČINNOSTI – „NAKRESLI SÁM SEBE JAK ZLOBÍŠ.“

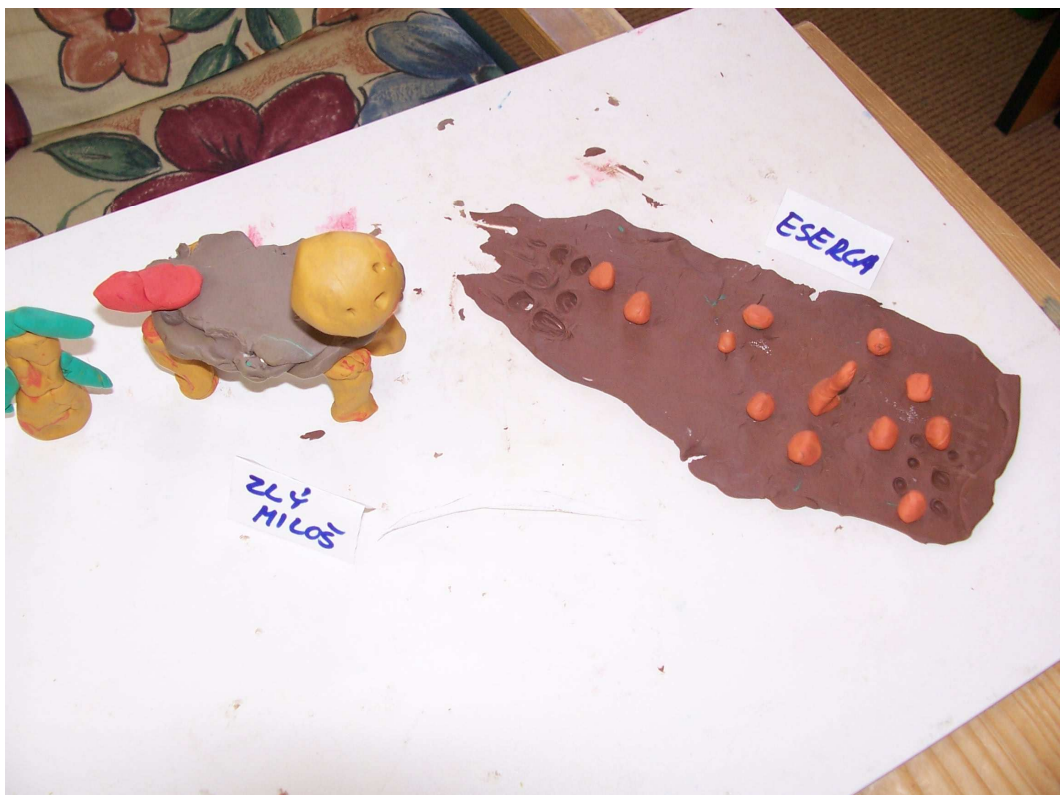
C. FOTODOKUMENTACE Z HRY NA ESERGU

D. FOTODOKUMENTACE Z ČINNOSTI – „JAK VYPADÁ ESERGA?“

E. VZOR DOTAZNÍKU

Dotazník

AGRESIVITA U DĚTÍ PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU

Vážené paní učitelky MŠ,

Jmenuji se Markéta Holečková a studuji na Jihočeské Univerzitě v Českých Budějovicích 3. ročník obor Učitelství pro MŠ. Tento dotazník byl vypracován pro zjištění agresivity dětí v předškolním věku, která je tématem i mojí závěrečné bakalářské práce. Prosím o vyplnění následujícího dotazníku, který odpovídá na otázky týkající se agresivity jako současného problému- Dotazník je zcela anonymní a všechny poskytnuté údaje nebudou šířeny dál.

Svou odpověď, prosím, zakroužkujte u příslušné varianty.

Děkuji za spolupráci.

MARKÉTA HOLEČKOVÁ

1. Nazvala byste následující chování agresivním?

- a) Fyzicky napadá své vrstevníky – např. je kope, strká do nich, štípe, kouše, tahá je za vlasy, škrábe apod.

velmi souhlasím - souhlasím - nesouhlasím - velmi nesouhlasím

- b) Je naštvaný/á na jiné dítě z kolektivu a dává mu/jí to zjevně najevo (schválně si s ním/ní nehraje, nepůjčí mu hračky, nedovolí mu/jí někam jít apod.)

velmi souhlasím - souhlasím - nesouhlasím - velmi nesouhlasím

- c) Bere dětem hračky, aniž by se předem zeptal/a, trhá jim předměty z rukou.

velmi souhlasím - souhlasím - nesouhlasím - velmi nesouhlasím

d) Navádí ostatní, aby si s nějakým konkrétním dítětem nehráli, nebo aby s ním nekamarádili.

velmi souhlasím - souhlasím - nesouhlasím - velmi nesouhlasím

e) Chová se nevhodně ke k věcem – hází hračkami, rozbíjí věci, kope do nábytku, či si jinak vylévá zlost na určitých předmětech (tedy nikoliv na dětech).

velmi souhlasím - souhlasím - nesouhlasím - velmi nesouhlasím

f) Pomlouvá před ostatními dětmi někoho z kolektivu, říká o něm, jak je nemožný/á, má blbé oblečení, chová se špatně apod.

velmi souhlasím - souhlasím - nesouhlasím - velmi nesouhlasím

g) Neposlouchá učitelky, chce si dělat věci po svém a sám.

velmi souhlasím - souhlasím - nesouhlasím - velmi nesouhlasím

h) Šťourá se v jídle, nechce jíst, nebo u jídla vyrušuje ostatní.

velmi souhlasím - souhlasím - nesouhlasím - velmi nesouhlasím

i) Využívá jiných předmětů k fyzickým útokům na své vrstevníky – např. po nich hází hračky, hází po nich písek, něčím do nich dloube, píchá apod.

velmi souhlasím - souhlasím - nesouhlasím - velmi nesouhlasím

2. Jaké další projevy byste sám/sama označil/a za agresivní a nenašel/nenašla jste je v předchozích variantách?

Prosím, napište jej vlastními slovy sem:

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

3. Informujete rodiče o výskytu nevhodného chování u jejich dětí?

Ano, pokaždé když se něco vyskytne. - Ano, ale ne pokaždé. - Ne, řeším to s dítětem sama.

4. Setkala jste se za poslední 3 měsíce s některým z uvedených projevů chování u

příslušného dítěte?

Ano, ojediněle. - Ano, opakovaně. - Ne. – Nevím, nejsem si jistý/á.

5. Objevuje se více projevů agresivního chování u DĚVČAT?

velmi souhlasím - souhlasím - nesouhlasím - velmi nesouhlasím

6. Objevuje se více projevů agresivního chování u CHLAPCŮ?

velmi souhlasím - souhlasím - nesouhlasím - velmi nesouhlasím

